

ОБОРОТНІ КОШТИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ І ГОСПОДАРСЬКИЙ РОЗРАХУНОК

В. М. Кошель

Основним завданням промисловості у п'ятиріччі є підвищення ефективності виробництва.

Щоб розв'язати його, треба додержуватися непорушного закону господарського будівництва — досягнення найбільших результатів при найменших витратах, що нерозривно зв'язано з господарським розрахунком, який являє собою метод планового ведення соціалістичного господарства. Госпрозрахунок передбачає окупність витрат на виробництво і прибутковість.

Одним з основних принципів госпрозрахунку є господарська самостійність підприємств. Підприємство повинно мати в своєму розпорядженні, насамперед, оборотні кошти, необхідні для забезпечення безперервного процесу виробництва; закінчену систему бухгалтерського обліку, складати самостійний баланс і т. д. На вересневому (1965 р.) Пленумі ЦК КПРС підкреслювалося, що серйозним недоліком у роботі промисловості було те, що господарський розрахунок на підприємствах неповний і багато в чому має формальний характер, права підприємств у виробничо-господарській і фінансовій діяльності обмежені. Підприємствам доводилася велика кількість планових показників, які регламентували їх діяльність і обмежували ініціативу у відшукуванні і використанні виробничих резервів.

Вересневий (1965 р.) Пленум ЦК КПРС ухвалив рішення про проведення економічної реформи, яка передбачає розширення господарської самостійності підприємств, скорочення числа показників, затверджуваних у централізованому порядку.

У Положенні про соціалістичне державне виробниче підприємство підкреслюється: «Підприємство — основна ланка соціалістичної промисловості, і його діяльність повинна будуватися на поєднанні централізованого будівництва з господарською самостійністю і ініціативою»¹.

Господарська самостійність характеризується рядом факторів, серед яких найважливішим є наділення підприємств певною величиною оборотних коштів, які закріплюються за ними як власні. Ці кошти і є фінансовим джерелом, що дозволяє здійснювати безперервну роботу. На вересневому (1965 р.) Пленумі ЦК КПРС відзначалося: «Важливе значення для досягнення ефективності виробництва має правильне використання виділених підприємству оборотних коштів»².

¹ Положение о социалистическом государственном производственном предприятии, М., 1965.

² О. М. Косигін. Про поліпшення управління промисловістю, удосконалення планування і посилення економічного стимулювання промислового виробництва. Доповідь на Пленумі ЦК КПРС 27 вересня 1965 р., Вид-во політ. літ-ри України, К., 1966, стор. 28.

До 1958 р. норматив власних оборотних коштів розраховувався і затверджувався підприємствам по усіх елементах — сировині, матеріалах, паливу, тарі і т. д. Підприємства не мали права перерозподіляти ці кошти між окремими елементами, виходячи із змінених виробничих умов.

З 1958 року нормативи власних оборотних коштів почали затверджувати підприємствам у загальній сумі по трьох основних групах — виробничих запасах, незавершеному виробництву і готових виробів. Це підвищило оперативну самостійність підприємств у більш раціональному використанні коштів, хоча певна регламентація у вигляді жорсткого планування коштів по трьох групах залишилася.

Для того, щоб нормативи відображали реальні потреби в оборотних коштах, вони повинні розраховуватися безпосередньо самими підприємствами, виходячи з власного кошторису на виробництво і прогресивних норм витрат матеріальних цінностей. Ось чому Положення про соціалістичне державне виробниче підприємство передбачає, що підприємство визначає нормативи власних оборотних коштів по елементах у межах загального нормативу, встановленого вищестоящим органом, виходячи з планових завдань і відповідно до норм витрат і запасів товаро-матеріальних цінностей»¹.

Другим важливим принципом госпрозрахунку є матеріальна заінтересованість і матеріальна відповідальність підприємств. Як здійснюється цей принцип щодо використання оборотних коштів, видно з такого прикладу.

У Положенні про соціалістичне державне виробниче підприємство говориться, що «загальний розмір (норматив) власних оборотних коштів встановлюється для підприємства по його представленню вищестоящим органом і може бути змінений протягом року лише у зв'язку зі зміненням виробничого плану підприємства»².

Закріплені за підприємством оборотні кошти в межах нормативу вищестоящий орган має право у нього вилучити на протязі року. Зайві оборотні кошти понад норматив можуть бути вилучені тільки у порядку перерозподілу звіту підприємства.

Відповідно до рішень вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС підприємствам доводиться у централізованому порядку плановий показник — рентабельність як відношення прибутку (П) до виробничих фондів (ПФ):

$$P = \frac{П}{ПФ} \cdot 100.$$

Рентабельність підприємства (як відношення прибутку до виробничих основних фондів і оборотних коштів) безпосередньо впливає на величину фондів економічного стимулювання, тому що за кожний процент планової рентабельності, розмір якої залежить і від величини оборотних коштів, визначаються нормативи відрахувань у ці фонди.

Таким чином, краще використання оборотних коштів безпосередньо впливає на підвищення рентабельності, а отже, на збільшення фондів економічного стимулювання.

Важливого значення для більш раціонального використання засобів виробництва набуває передбачена економічною реформою плата за основні виробничі фонди і оборотні кошти. Вона виступає не як додатковий внесок підприємствами прибутку в бюджет, а як їх участь у фор-

¹ Положение о социалистическом государственном производственном предприятии, стор. 27.

² Там же, стор. 6—7.

муванні доходної частини бюджету. Рівень плати встановлюється за відповідними нормативами до суми виробничих фондів. Тому чим більше підприємства будуть мати виробничих фондів, в тому числі і оборотних коштів, тим більше прибутку у вигляді плати за виробничі фонди вони відраховуватимуть у бюджет і тим менше її залишиться для створення фондів економічного стимулювання.

У зв'язку з цим підприємствам буде невигідно мати завищену величину власних оборотних коштів і надпланові запаси товаро-матеріальних цінностей.

Робота підприємств за нових умов показує, що економічний вплив на підприємства у вигляді встановлення планового показника рентабельності і введення плати за фонди ефективніший за адміністративний.

Введення плати за фонди позначається на зменшенні і нормативів власних оборотних коштів, і на фактичних запасах товаро-матеріальних цінностей.

Наприклад, за станом на 1 січня 1965 р. фактичні запаси товаро-матеріальних цінностей на Харківському турбінному заводі ім. Кірова становили 16 805,4 тис. карбованців, на 1 січня 1966 р. — 17 391,5 тис. карбованців, тобто вони збільшилися на 586,1 тис. карбованців, а на 1 січня 1967 року, після року роботи за нових умов, ці запаси знизилися на 2520,3 тис. карбованців.

Те саме сталося і з плановою величиною оборотних коштів. Норматив власних оборотних коштів на початок 1966 р. проти 1965 р. збільшився на 283 тис. крб., а на 1 січня 1967 р. він зменшився на 23,6 тис. крб.

Таким чином, встановлення першочергового відрахування від прибутку в бюджет залежно від вартості виробничих фондів дає можливість підвищити ефективність виробництва, з меншою сумою коштів досягати постійного збільшення обсягу виробництва.

Однією з вимог госпрозрахунку є контроль за діяльністю підприємства. Тут важливе значення має збереження в обігу виділених підприємствам коштів. При цьому слід мати на увазі, що забезпеченість власними оборотними коштами є однією з основних умов переведення підприємств на нову систему планування і економічного стимулювання.

Стан оборотних коштів промислових підприємств Харкова характеризують такі дані (табл.).

Підприємства	1. I. 1967			1. I. 1966		
	Норматив власних оборотних коштів, тис. крб.	Фактична наявність власних оборотних коштів, тис. крб.	Лишок + — нестача	Норматив власних оборотних коштів, тис. крб.	Фактична наявність власних оборотних коштів, тис. крб.	Лишок + — нестача
Завод „Сerp і молот“ . .	16393,0	16361,3	—31,7	14693,2	14992,8	+299,6
Турбінний завод	16856,7	16916,7	+60,0	16873,0	16866,7	—6,3
Електромеханічний завод	23413,7	22882,4	—531,3	23051,6	23467,0	+415,4
Завод агрегатних верстатів	2389,0	2294,0	—95,0	2253,0	2134,0	—119,0
Фабрика „Красная нить“ .	2862,0	3080,5	+218,5	2587,0	2692,5	+105,5

Наведені дані показують, що на ряді підприємств є лишок власних оборотних коштів, а це свідчить про виконання планів прибутку, стійкий фінансовий стан, збереження платоспроможності. Це стосується Турбінного заводу.

Деякі підприємства, навпаки, допускають систематичне «проїдання» власних коштів, мають збитки, іммобілізацію коштів у капіталовкладення і т. д., тому порушується їх платоспроможність. У нашій таблиці мали нестачу завод «Серп і молот» (31,7 тис. крб.), електромеханічний (531,3 тис. крб.), завод агрегатних верстатів (95 тис. крб.).

Але для того, щоб мати реальну картину використання підприємством власних оборотних коштів, слід брати дані не тільки на початок року, а і поквартально. Як видно із даних таблиці, на початок 1966 і 1967 років фабрика «Красная нить» мала лишок власних оборотних коштів, але протягом року тут допускали нерадиве відношення до цієї важливої частини виробничих фондів. На початку I кварталу 1966 р. норматив дорівнював 2787,6 тис. крб., а фактична величина — 2638,8 тис. крб.; нестача становила 148,8 тис. крб. За станом на 1 липня 1966 р. нестача була 157,5 тис. крб., а на 1 жовтня — 241,0 тис. крб. По балансу на 1 січня 1967 р. лишок був 218,5 тис. крб. Цей приклад говорить про те, що висновки про стан оборотних коштів треба робити не за даними річних звітів, а поквартально.

Ось чому за нових умов промисловості застосовуються жорсткі заходи впливу на підприємства, які не зберігають в обігу свої власні оборотні кошти.

У постанові ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 4 жовтня 1965 р. «Про вдосконалення планування і посилення економічного стимулювання промислового виробництва» підкреслюється, що підприємства, які допустили з власної провини невиконання плану прибутку (надпланові збитки) і не забезпечили в зв'язку з цим збереження власних оборотних коштів, зобов'язані відшкодувати нестачу, яка виникла, шляхом проведення організаційно-технічних заходів, котрі забезпечили б одержання надпланового прибутку в наступні періоди, а в необхідних випадках — за рахунок тимчасового (до 2 років) зниження відрахувань від прибутків у фонд підприємства у розмірі до 30%, а бюджетні асигнування на це не виділятимуться.

Держбанку дозволено надавати підприємствам кредити до двох років для тимчасового поповнення цієї нестачі при здійсненні конкретних заходів, які забезпечили б поповнення нестачі власних оборотних коштів.

Такий порядок відшкодування нестачі власних оборотних коштів, безперечно, позитивно впливає на роботу підприємств, на забезпечення виконання плану прибутку, запобігання збитків і іммобілізації оборотних коштів у капіталовкладення.

Лишок +
нестача -

+299,6
-6,3
+415,4

-119,0
+105,5

тасних
тійкий
а Тур-

ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІЗУ ПЕРІОДИЧНИХ БУХГАЛТЕРСЬКИХ БАЛАНСІВ КОЛГОСПУ

М. С. Марченко

Бухгалтерський баланс являє собою важливий звітний документ, який характеризує результати фінансово-господарської діяльності, склад і джерела утворення коштів, а також фінансове становище колгоспу.

За даними бухгалтерського балансу визначаються:

- забезпеченість колгоспу власними оборотними і прирівненими до них коштами і відповідність їх плановій потребі;
- використання власних оборотних коштів і коштів спеціальних фондів за цільовим призначенням;
- цільовий характер використання коштів, призначених на капітальні вкладення і капітальний ремонт;
- додержання розрахункової і платіжної дисципліни.

По всіх цих питаннях внаслідок аналізу балансу не тільки можна дати оцінку фінансової діяльності колгоспу, але й провести конкретні заходи по усуненню виявлених недоліків у роботі і мобілізації внутрішніх резервів.

Баланс колгоспу складається з двох частин — активу і пасиву. В активі балансу відображуються кошти підприємства по їх складу і розміщенню, а в пасиві — джерела утворення цих коштів. Отже, підсумок активу балансу завжди повинен дорівнювати підсумку пасиву балансу.

Актив і пасив балансу поділені на чотири розділи (А, Б, В, Г). Перші три розділи характеризують основну діяльність колгоспу, а в четвертому розділі (Г) відображуються кошти і затрати на капіталовкладення і капітальний ремонт, а також джерела їх фінансування.

Кожний колгосп для виконання планових завдань має необхідні засоби виробництва — основні і оборотні фонди. Основні засоби являють собою виробничо-технічну базу колгоспів. Зростання основних фондів, удосконалення їх структури і поліпшення використання — одна з умов успішного виконання завдань, які стоять перед сільським господарством.

Бухгалтерський баланс характеризує загальну величину основних засобів і рівень їх зношеності. В активі балансу основні засоби відображуються по балансовій (первісній, або відновленій) вартості, а в пасиві показується їх знос. Відношення суми зносу до балансової вартості основних засобів характеризує рівень їх зношеності.

В колгоспі ім. Фрунзе Нововодолазького району Харківської області, скорочений баланс якого подано на сторінці 133, на 1 січня 1967 р. налічувалося основних фондів по балансовій вартості 1182 тис. крб., а по балансовій вартості з урахуванням їх зносу — 978,4 тис. крб. Невели-

кий процент зносу основних фондів (17%) свідчить про те, що їх фізичний стан відносно непоганий.

Крім основних фондів, для здійснення виробничої діяльності колгоспи мають оборотні виробничі фонди і фонди обігу, сукупність яких у грошовому виразі становить оборотні кошти. Останні по джерелах формування поділяються на власні і позикові.

Власні оборотні кошти призначаються для фінансування (покриття) потреби, що не знижується, в запасах матеріальних цінностей і затрат у незавершеному виробництві в розмірі, встановленому нормативами. Позикові кошти (кредити Держбанку та інші) колгоспи направляють на покриття своєї тимчасової потреби в додаткових оборотних коштах, наприклад, для фінансування наднормативних запасів матеріальних цінностей і сезонних затрат під продукцію, яка реалізується в цьому ж році.

Аналізуючи баланс, перш за все визначають забезпеченість колгоспу власними оборотними і прирівненими до них коштами і виявляють їх відповідність плановій потребі. Наявність власних оборотних і прирівнених до них коштів визначається як різниця між підсумком розділу А пасиву і підсумком розділу А активу балансу. Цей результат відбито у додатковій статті в активу балансу (рядок 7).

Планова потреба в оборотних коштах (норматив) по кожному їх виду відображується в розділі Б і деяких статтях розділу В активу балансу. Було б доцільним, на наш погляд, при визначенні власних оборотних коштів відносити до них постійну заборгованість по оплаті праці колгоспникам, бо ці кошти знаходяться в обороті колгоспу.

У зв'язку з цим у балансовій статті «Розрахунки по оплаті праці з колгоспниками і найманими особами» слід позасистемно виділяти нормативну заборгованість, яка постійно знаходиться в обороті колгоспу. За норматив може бути прийнято 50% середньомісячної заборгованості по оплаті праці колгоспникам. Шляхом порівняння фактичної наявності власних оборотних і прирівнених до них коштів з установленим нормативом виявляють лишок (+) або нестачу (—) власних оборотних коштів.

Розрахунок забезпеченості колгоспу ім. Фрунзе власними оборотними і прирівненими до них коштами (в тис. крб.) на 1 січня 1967 р. приводиться нижче:

1. Джерела власних і прирівнених до них коштів (підсумок розділу А пасиву)	1554,2
2. Основні засоби і позаоборотні активи (підсумок розділу А активу)	1183,9
3. Постійна заборгованість по оплаті праці колгоспникам (50% середньомісячного фонду оплати праці)	16
4. Наявність власних оборотних і прирівнених до них коштів (рядок 1 — рядок 2 + рядок 3)	386,3
5. Норматив власних оборотних коштів (норматив розділу Б + нормовані статті розділу В)	396,6
6. Лишок (+) або нестача (—) власних оборотних коштів (рядок 5 — рядок 4)	10,3

Господарство на 1 січня 1967 р. мало нестачу власних оборотних коштів 10,3 тис. крб., у зв'язку з чим змушене було залучати позикові кошти. Враховуючи, що власні оборотні кошти колгоспу повинні використовуватись строго за цільовим призначенням, тобто для покриття

запасів нормованих оборотних коштів, необхідно установити, чи не допускається позапланове відвернення оборотних коштів (імобілізація). Використання оборотних коштів не за цільовим призначенням характеризується такими показниками: відверненням оборотних коштів у капітальний ремонт і капітальне будівництво (визначається як перевищення підсумку розділу Г активу над підсумком розділу Г пасиву балансу); втрат, не покритих коштами спеціальних фондів; нестачею понад норму природних втрат і втрат від псування товаро-матеріальних цінностей, не списаних з балансу в установленому порядку.

Відвернення оборотних коштів в дебіторську заборгованість також являє собою використання коштів не за цільовим призначенням. У колгоспі ім. Фрунзе імобілізація оборотних коштів на капітальні вкладення і капітальний ремонт становить 29 тис. крб. (74,9—45,9). У зв'язку з допущеною імобілізацією в господарському обороті колгоспу власних оборотних і прирівнених до них коштів залишилося лише 357,3 тис. крб. (386,3—29), тобто їх нестача проти норматива дорівнювала 39,3 тис. крб.

Далі в процесі аналізу слід виявити, за рахунок яких джерел покриваються оборотні кошти колгоспу, для чого можна використати схему розкладання балансу (в тис. крб.).

Оборотні кошти колгоспу		Джерела утворення оборотних коштів	
Нормовані оборотні кошти		1. Власні оборотні кошти, що знаходяться в господарському обороті	357,3
Розділ Б активу	313,2	2. Кредити банку на виробничі потреби (підсумок розділу Б пасиву балансу)	—
Розділ В активу (нормовані статті в сумі фактичних залишків, але не більше норматива)	101,8	3. Спеціальні фонди (розділ В пасиву)	23
		4. Інші використані кошти (підрховано як різницю між всією сумою нормованих оборотних коштів і сумою рядків 1, 2, 3)	34,7
Разом	415	Разом	415
Ненормовані оборотні кошти		5. Розрахунки і інші пасиви—розділ В (за винятком заборгованості колгоспникам по оплаті праці, що прирівнена до власних оборотних коштів, і сумою по рядку 4)	8,7
Розділ В активу (за винятком нормованих статей у фактичних сумах, але не більше норматива)	8,7	Разом джерел утворення оборотних коштів	423,7
Разом оборотних коштів	423,7		

Законними джерелами фінансування запасів нормованих оборотних коштів можуть бути власні оборотні кошти, що знаходяться в господарському обороті, кошти спеціальних фондів і кредити банку. В колгоспі ім. Фрунзе при наявності нормованих оборотних коштів на 1 січня 1967 р. 415 тис. крб. законних джерел для їх утворення було лише на 380,3 тис. крб. Для покриття розриву в 34,7 тис. крб. колгосп тимчасово використовував залучені кошти кредиторів, що не можна визнати нормальним явищем. Кредиторська заборгованість використана у господарському обороті або внаслідок відсутності власних оборотних коштів, або в зв'язку з утворенням наднормативних запасів по окремих видах оборотних коштів і безплановим їх відверненням. Внаслідок цього необхідно по кожній статті дати аналіз заповнення нор-

мативів і виявити можливості використання кредитів банку на виробничі затрати.

Серед ненормованих оборотних коштів (розділ В активу балансу), крім грошових ресурсів, виділяються кошти в розрахунках, тобто різна дебіторська заборгованість. Наявність значної дебіторської заборгованості уповільнює оборотність оборотних коштів і погіршує фінансове становище, тому колгоспи повинні вживати заходів до своєчасного стягнення цієї заборгованості. У колгоспі ім. Фрунзе дебіторська заборгованість на кінець року була 8,7 тис. крб. В свою чергу, в обороті колгоспу знаходяться різні залучені кошти (кредиторська заборгованість). Наявність ненормальної кредиторської заборгованості є порушенням фінансової дисципліни, бо це веде до погіршення фінансового стану інших підприємств. В названому колгоспі на кінець року було кредиторської заборгованості (крім оплати праці колгоспникам) 26,8 тис. крб., хоч він мав усі можливості для своєчасного розрахунку з кредиторами, бо на рахунку його було понад 100 тис. крб.

Оцінюючи фінансове становище колгоспу ім. Фрунзе, слід зробити висновок, що воно цілком задовільне, оскільки господарство непогано забезпечено власними оборотними коштами і має добру платоспроможність. Але поліпшенню фінансового стану його сприятимуть такі заходи:

— доведення фактичних залишків нормованих оборотних коштів по всіх статтях до встановлених нормативів; в цілому по виробничих запасах наднормовані непрокредитовані банком рештки складають 48,9 тис. крб.;

— використання кредитів банку на виробничі затрати;
— відновлення оборотних коштів, що вкладені в капітальне будівництво і капітальний ремонт (2,9 тис. крб.);
— стягнення заборгованості з дебіторів (8,7 тис. крб.).

У свою чергу колгосп повинен розрахуватися з кредиторами, бо кошти для цього господарство має.

Крім річного балансу, колгоспи складають місячні і квартальні баланси, які прийнято називати проміжними (періодичними). Відмінність між періодичними балансами і заключним річним балансом зумовлена особливостями сільськогосподарського виробництва. На сільськогосподарських підприємствах фактична собівартість продукції вираховується лише в кінці року, в зв'язку з чим у проміжних балансах затрати на виробництво і вихід продукції відображають наростаючим підсумком з початку року розгорнуто: в активі — затрати на виробництво, а в пасиві — вихід продукції по плановій собівартості.

Відповідно і фінансові результати можуть бути виявлені лише в кінці року, внаслідок чого в активі балансу відображується планова собівартість реалізованої продукції, а в пасиві — виручка за цю продукцію. Ці, так звані операційні, статті наприкінці року закриваються і в заключному балансі не показуються.

Схематично особливості проміжних балансів мають такий вигляд:

АКТИВ

В розділі А — Основні засоби і позаоборотні активи

Реалізація	299618
Експлуатація житлово-комунального господарства, витрати	—
Різні витрати	—

ПАСИВ

В розділі А — Джерела власних і прирівнених до них коштів

Реалізація	470243
Експлуатація житлово-комунального господарства, доходи	—
Доходи різні	17854

В розділі Б — Оборотні кошти
Виробництво (затрати)

1. Рослинництво:	
а) затрати під урожай поточного року	167367
б) затрати під урожай майбутніх років	31906
в) нерозподілений поточний ремонт	—
г) нерозподілена сума амортизаційних відрахувань	—
2. Тваринництво	208137
3. Промислове виробництво	—
4. Допоміжні підприємства	5980
5. Інші виробництва і господарства (без житлово-комунального господарства)	14237
6. Загальновиробничі витрати	46740
в тому числі:	
по рослинництву	26430
по тваринництву	20310
7. Загальногосподарські витрати	30987
Із загальної суми віднесено:	
на рослинництво	14710
на тваринництво	16277

В розділі Б—Позики банку на виробничі витрати та вихід продукції

Виробництво—вихід продукції:	
а) рослинництва	178546
б) тваринництва	250214
в) промислових виробництв	—
г) допоміжних виробництв	4963
д) інших виробництв і господарств (без житлово-комунальних господарств)	15013

Операційні статті балансу дають можливість контролювати виконання планових завдань по виходу продукції, виробничих витратах, а також собівартість і виручку реалізованої продукції. Для аналізу цих показників, крім балансу, залучають дані оперативної і бухгалтерської звітності, планові матеріали і необхідні дані аналітичного обліку. Наприклад, на основі наведених даних можемо визначити затрати по галузях виробництва, для чого до прямих галузевих витрат слід додати затрати на поточний ремонт і нараховану амортизацію, які розподіляються між рослинництвом і тваринництвом пропорційно фактично виконаним роботам, а також загальновиробничі і загальногосподарські витрати, зазначені в балансі.

З усіх витрат по рослинництву слід виключити затрати під урожай майбутніх років і ті, що припадають на незібрані культури. У вказаному господарстві затрати на незібрані культури становили 30 500 крб. Визначені таким способом затрати по рослинництву на одержану продукцію дорівнюють 178 007 крб., а собівартість цієї продукції за планом — 178 546 крб. Таким чином, по рослинництву господарство одержало економію коштів у 539 карбованців (178 546—178 007), а по тваринництву при плановій собівартості одержаної продукції 250 214 крб. фактичні затрати становили 244 724 крб. (208 137+20 310+16 277), тобто господарство мало 5490 крб. економії коштів. При цьому слід урахувати, що загальновиробничі і загальногосподарські витрати четвертого кварталу розподілятимуться на всю продукцію, одержану протягом року, в зв'язку з чим собівартість продукції зміниться.

Дані проміжних балансів допомагають визначити фінансові результати реалізації продукції, експлуатації житлово-комунального гос-

подарства, а також інші доходи і витрати. Щоб виявити ці результати, треба показники активу і пасиву балансу по цих статтях порівняти між собою. Так, у вказаному господарстві прибуток від реалізації становить 170 625 крб. (470 243—299 618), різних доходів одержано 17 854 крб. Слід мати на увазі, що фінансові результати від реалізації можуть бути реальними при умові, що фактична собівартість не перевищує планової. Тому, враховуючи відмінність між плановою собівартістю реалізованої продукції і фактичними затратами, слід зробити корективи, виходячи із середнього процента цих відхилень і обсягу реалізованої продукції. Для цього може бути складений такий розрахунок:

Види продукції	Планова собівартість одержаної продукції	Фактичні затрати на одержану продукцію	Відхилення фактичних затрат від планової собівартості		Реалізовано продукції за плановою собівартістю		Відхилення фактичних затрат від планової собівартості реалізованої продукції
			сума	в % до планової собівартості	в % до одержаного обсягу	сума	
Рослинництво	178546	178007	—539	0,302	29,07	51906	—156
Тваринництво	250214	244724	—5490	2,194	99	247712	—5434
Разом . . .	428760	422731	—6029			299618	—5590

Таким чином, фактична собівартість продукції в колгоспі нижче планової, тому прибуток від реалізації збільшується на суму одержаної економії, тобто на 5590 крб.

Інші питання аналізу проміжних балансів не відрізняються від аналізу заключного балансу.

Баланс колгоспу ім. Фрунзе Нововодолазького району Харківської області на 1 січня 1967 р. (в тис. крб.).

АКТИВ

Розділ А. Основні засоби і позаоборотні активи

1. Основні засоби	1182
2. Відвернуті засоби	1,9
3. Збитки	—

Всього по розділу А 1183,9

Наявність власних оборотних і прирівнених до них коштів 386,3

Розділ Б. Оборотні кошти

	за планом	фактично
1. Молодняк тварин, птиця і тварини на відгодівлі	123,1	156,1
2. Корми і підстилка	63,8	38,1
3. Насіння і посадковий матеріал	18,5	38,2

ПАСИВ

Розділ А. Джерела власних і прирівнених до них коштів

1. Неподільний фонд	1339,5
2. Знос основних засобів	203,6
3. Довготермінові кредити	10,0
4. Міжколгоспний страховий фонд	1,1

Всього по розділу А 1554,2

Розділ Б. Позики банку на виробничі витрати —

Розділ В. Розрахунки на інші пасиви

1. Розрахунки по оплаті праці колгоспників і найманих осіб	32,6
в тому числі прирівнені до власних оборотних коштів	16,0

4. Інші виробничі за- паси	16,8	40,2	2. Розрахунки із заготі- вельними організаці- ями	6,7
5. Незавершене вироб- ництво	17,6	28,9	3. Інші кредитори	20,1
6. Готова продукція	1,5	11,7		
Разом	241,3	313,2	Разом	59,4
Розділ В. Грошові кошти, розра- хунки та інші активи			4. Спеціальні фонди	23
1. Грошові кошти	155,3	101,8	Всього по розділу В	82,4
2. Розрахунки та інші активи	—	8,7	Розділ Г. Джерела коштів для капітальних вкладень і капітального ремонту	45,9
Разом	155,3	110,5	Баланс	1682,5
Розділ Г. Кошти і затрати на капіталовкладення і капітальний ремонт	—	74,9		
Баланс		1682,5		

КРЕДИТУВАННЯ КАПІТАЛОВКЛАДЕНЬ ТА ЙОГО ЕФЕКТИВНІСТЬ

А. П. Прокопенко

Вересневий (1965 р.) Пленум ЦК КПРС вказав на те, що практика безвідплатного фінансування капітальних вкладень у ряді випадків привела до неекономного витрачання державних коштів.

Обсяг незакінченого будівництва із року в рік збільшується в абсолютній сумі, хоч процент незакінченого будівництва у загальному обсязі капітальних витрат знижується. Якщо наприкінці 1956 року вартість незакінченого будівництва становила 16 млрд. крб., то на 1.І.1966 року вона дорівнювала вже 29 млрд. крб., з них близько 22 млрд. крб. (75,86%) припадало на об'єкти виробничого призначення. З цього випливає, що об'єкти житлового та культурно-побутового призначення будуються скоріше, а виробничого призначення — повільніше.

У даний час фактична тривалість будівництва перевищує норми приблизно удвічі. Так, реконструкція Харківського підшипникового заводу № 8 згідно з постановою Ради Міністрів СРСР мала проводитися з 1962 по 1965 рік, але вона не закінчилася і в 1968 році. Сахновщинський маслозавод повинен був реконструюватися за 18 місяців, фактично реконструкція заводу продовжується більш як чотири роки. Таких прикладів можна навести багато.

Кошторисна вартість більшої частини підприємств, що будуються, зростає і на момент здачі їх в експлуатацію перевищує початкову в 1,5 рази і більше, що підтверджується даними таблиці:

Будови	Початкова кошторисна вартість, тис. крб.	Остаточна кошторисна вартість, тис. крб.	Перевищення початкової вартості, тис. крб.
Станція переливання крові	625,6	946	321,4
5-й вендиспансер	179,3	275,6	96,3
Дитячий тубсанаторій	232,7	665	432,3
Лазня	431,1	510,7	79,6
Госпфекальна каналізація	11900	28500	16600

Це зумовлюється тим, що за діючим порядком фінансування капіталовкладень замовник не перевіряє якість проектно-кошторисної документації, а відразу без перевірки передає її підрядній будівельно-монтажній організації і тільки в процесі будівництва виявляються помилки, допущені при проектуванні.

Все це подовжує строки будівництва об'єктів і значно затримує розрахунки з підрядником за виконані роботи, що негативно впливає на фінансовий стан підрядних організацій. Внаслідок цього збитків

зазнає замовник. При цьому ніяких претензій за неякісне складання документації проектному інституту не пред'являють, бо додаткові витрати не відбиваються на власних коштах замовника.

Збільшення кошторисної вартості об'єктів на підприємствах, переведених на новий порядок планування та економічного стимулювання, призводить до збільшення плати за виробничі фонди, внаслідок чого зменшується можливість утворення фондів матеріального стимулювання.

На вересневому (1965 р.) Пленумі ЦК КПРС відзначалось, що фінансування капіталовкладень провадилося за рахунок державного бюджету безвідплатно. Тому керівників підприємств не турбувало, в яку суму обійдеться реконструкція підприємства і який ефект дадуть додаткові капіталовкладення, оскільки підприємства не були зобов'язані сплачувати затрачені кошти. Отже, треба мати таку систему господарювання, за якою керівники піклувалися б про найбільш економічне використання коштів на будівництво з метою створення нових цехів і об'єктів при найменших капіталовкладеннях, про своєчасне введення їх у дію та дострокове освоєння проектних потужностей.

У зв'язку з цим було визнано, що одним з методів поліпшення системи фінансування капіталовкладень є перехід від безвідплатного бюджетного фінансування до довгострокового кредитування.

Нова система планування і економічного стимулювання передбачає, що капіталовкладення підприємств здійснюватимуться в основному за рахунок власних коштів та кредиту банку замість бюджетного фінансування. Це сприятиме підвищенню ефективності капітальних вкладень. Господарські керівники тепер повинні турбуватися про найбільш економічне витрачання коштів, передбачених на капіталовкладення, своєчасне введення в дію нових потужностей, бо без цього неможливо повернути кредит в установленний термін. Система довготермінового кредитування капіталовкладень сприятиме концентрації коштів на найважливіших об'єктах, оскільки остання дає можливість зосередити ресурси на пускових об'єктах та забезпечити їх закінчення у найкоротші строки.

Головна перевага кредитування капіталовкладень замість бюджетного фінансування полягає в тому, що вимога своєчасного повернення кредиту стимулює найбільш економічне і ефективне використання капітальних вкладень та відновлення основних фондів. Про це говорить існуюча практика кредитування нецентралізованих капіталовкладень, яка дала позитивні результати. Наприклад, терміни будівництва об'єктів Харківської області, здійснюваного за рахунок довгострокового кредиту, як правило, дорівнюють плановим, а по окремих об'єктах будівництво закінчується раніше строку.

Будівництво оранжерей квітникового господарства кошторисною вартістю в 30 тис. крб. закінчено за передбачені планом чотири місяці. Теплиці підсобного господарства ім. Будьонного тресту підсобних господарств Харківського міського харчування кошторисною вартістю в 320,5 тис. крб. повинні були будуватися 15 місяців, фактично ж побудовані за 13 місяців. Здачу авторемонтної майстерні автоколонії № 2227 кошторисною вартістю в 186,6 тис. крб. планували через 18 місяців, фактично ж закінчили за 16 місяців.

По об'єктах Харківської області, які будуються за рахунок довгострокового кредиту, перебільшення початкової кошторисної вартості не спостерігалось.

Досвід кредитування не тільки нецентралізованих, а й централізованих капіталовкладень Будбанком показує, що головним стимулом

позитивних результатів є необхідна економічна зумовленість ефективності здійснюваних за рахунок кредиту вкладень, особливо по строках окупності; відповідність обсягу виділених планом, капітальних вкладень нормам тривалості спорудження об'єктів і виробничих комплексів; своєчасне забезпечення будівництва необхідною проектно-кошторисною документацією високої якості, а також матеріальними ресурсами і виробничою базою будівельних організацій.

У поверненні довгострокового кредиту на капітальні вкладення велике значення має освоєння виробничих потужностей у відповідності з установленими в проектній документації показниками. Але цього не завжди дотримуються. Обсяги капіталовкладень, виділених по плану підприємствам, що здійснюють будівництво за рахунок довгострокового кредиту, інколи не забезпечуються у встановлені нормами строки будівництва. Це приводить до збільшення строку будівництва, значить, і до збільшення суми процентів за кредит. При цьому слід урахувати, що сплата процентів промисловими підприємствами за нових умов провадиться за рахунок прибутку, отже, розмір виплачених процентів впливатиме на обсяг відрахувань в заохочувальні фонди.

Для використання переваг кредитування капіталовкладень треба забезпечити повернення кредитів у строк та розробити методiku визначення строків сплатування позики. Необхідно встановити диференційовані процентні ставки за користування кредитом у залежності від строків будівництва.

Перехід до кредитування капіталовкладень замість бюджетного фінансування вимагає істотних змін не тільки у взаємовідносинах промислових підприємств з банками, в плануванні капіталовкладень, підготовці виробництва і освоєнні потужностей, а також у взаємовідносинах промислових підприємств з проектними і будівельними організаціями, заводами—поставщиками обладнання.

Рада Міністрів СРСР постановою від 27.X.1967 року № 988 «Про матеріальну відповідальність підприємств і організацій за невиконання завдань і зобов'язань» підвищила відповідальність проектних організацій за якість проектно-кошторисної документації.

Правильне визначення кошторисної вартості об'єктів, які будуються, дає можливість зробити реальні розрахунки строків окупності кредитованих капіталовкладень та правильно установити розмір і строки погашення кредиту.

В основу визначення розмірів і строків погашення позик для відкриття кредиту повинні бути покладені такі дані:

- кошторисна вартість будівництва — реконструкція або розширення;
- обсяг власних коштів підприємств, направлених на капіталовкладення;
- нормативні строки тривалості будівництва та освоєння потужностей;
- розрахунки окупності капіталовкладень, розрахунки строків погашення позик.

За нових умов господарювання треба, щоб замовники і органи експертизи дбайливо перевіряли техніко-економічні показники і перш за все економічну обумовленість та реальність кошторисної вартості і строків окупності.

При складанні проектно-кошторисної документації відповідно до діючих нормативних документів строк окупності капіталовкладень встановлюється на основі даних кошторисної вартості будівництва і проектного обсягу продукції за оптовими цінами і собівартістю.

Звітні дані говорять про те, що проектний обсяг продукції досягається на третьому-четвертому році, а проектна собівартість — на п'ято-

му-шостому році після введення об'єктів в експлуатацію. У зв'язку з цим треба розробити найбільш оптимальні нормативні строки освоєння проектних потужностей. При визначенні окупності слід керуватися цими нормативними строками.

Реальність розрахункових строків окупності капіталовкладень і, виходячи із цього, строків погашення позик здебільшого залежить від правильного визначення кошторисної вартості об'єктів, які будуються.

Добиваючись скорочення кошторисної вартості за рахунок запровадження досягнень науки і техніки, треба звернути увагу на те, щоб кошторисна вартість не знижувалася штучно, бо це приведе до перегляду документації, отже, розрахунки окупності капіталовкладень та строки погашення позик будуть нереальними.

Практика показує, що кредитування більш ефективне, ніж фінансування. Для того, щоб система кредитування капіталовкладень дала найбільший ефект, треба, щоб цим питанням приділялася щоденна увага працівників проектних організацій, експертизи і Будівельного банку.

КРЕДИТ І ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС

В. Н. Симоненко

У рішеннях XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР (1966—1970 рр.) говориться, що для успішного виконання народногосподарського плану треба підняти ефективність виробництва на основі технічного прогресу, удосконалення організації праці і виробництва, поліпшити використання виробничих фондів і капітальних вкладень, якість продукції, здійснювати найсуворіший режим економії.

Основою дальшого розвитку соціалістичної економіки є технічний прогрес усіх галузей народного господарства країни.

Для підвищення ефективності як промислового, так і сільськогосподарського виробництва слід значно збільшити електрозброєність праці, запроваджувати комплексну механізацію і автоматизацію виробництва, випускати нові, технічно досконалі машини, верстати, прилади та інше устаткування, значно більше використовувати методи наукової організації праці.

У даний час центральною проблемою є підвищення економічної ефективності нової техніки.

В успішному переозброєнні усіх галузей промислового виробництва велику роль повинен відіграти кредит Держбанку, який став важливим фактором розвитку товаро-грошових відносин у країні, невіддільним елементом формування оборотних коштів, одним з основних джерел створення основних фондів, тобто кредит є постійно діючою матеріальною силою, яка сприяє нормальному процесу розширеного відтворення.

У нашій країні застосовуються два методи сплачування капітальних вкладень: це безвідплатне бюджетне фінансування капітальних вкладень і надання довгострокових кредитів Державного банку.

Відповідно до рішення вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС одним з шляхів зміцнення господарського розрахунку в будівництві є скорочення сфери застосування безвідплатного бюджетного фінансування капітальних вкладень та розширення довгострокового кредитування Держбанком.

Такі зміни в джерелах фінансування капітальних витрат, за яких розширюється сфера застосування кредитного методу фінансування капітальних вкладень, особливо сприятимуть розвитку технічного прогресу, поліпшенню якості проектно-кошторисної документації, зміцненню будівельних організацій, удосконаленню спеціалізації.

Перехід на систему довгострокового кредитування капітальних вкладень підвищує заінтересованість підприємств і будов у економному витрачанні одержаних від Держбанку коштів, які мають бути повернені, у виборі найбільш економічних проектних рішень, з тим щоб на кожний карбованець витрачених коштів одержати якомога більше і кращої якості продукції.

Виданий Держбанком кредит сплачується за рахунок прибутків, одержаних внаслідок роботи заново збудованого або реконструйованого підприємства, а це зобов'язуватиме підприємство найбільш ефективно використовувати введені в дію потужності. Крім того, кожне підприємство буде намагатися своєчасно закінчувати будівництво або реконструкцію об'єктів і введення їх в дію в запланованій потужності.

На сучасному етапі діюча форма використання капітальних вкладень у формі безвідплатного фінансування уже не відповідає завданню підвищення ролі економічних стимулів зростання виробництва.

Починаючи з 60-х років, надто поширилися кредити Держбанку на розширене виробництво основних фондів у промисловості. Питома вага кредиту в централізованих капітальних вкладеннях збільшилася з 14% в 1960 р. до 25% у 1965 році. В абсолютних сумах позика Держбанку на витрати по впровадженню нової техніки, механізацію і автоматизацію виробництва в 1966 р. в цілому по усіх галузях народного господарства становила 743 млн. карбованців, в тому числі у промисловість — 520 млн. карбованців, тоді як у 1958 р. відповідно 408 та 329 млн. карбованців¹.

Так, у семиріччі (1959—1965 рр.) за рахунок кредиту Держбанку підприємства виконали більш як 200 тисяч різних заходів по технічному удосконаленню виробництва, що дало змогу підняти продуктивність праці, знизити собівартість продукції, одержати додатковий прибуток. За цей час побудовано, реконструйовано або розширено кілька десятків тисяч підприємств по виробництву товарів народного споживання та побутовому обслуговуванню населення. На всі ці роботи установи Держбанку видали кредитів на суму понад 3,5 млрд. карбованців².

Значно збільшилися кредити в основні фонди і по Українській РСР, обсяг їх кожний рік зростав. Так, за 1966 р. видано позик в основні фонди 206 млн. карбованців, або в 2,2 раза більше ніж у 1963 році³.

Наприклад, металургійний завод ім. Дзержинського використав 164 тис. карбованців кредиту на автоматизацію переключення повітряно-нагрівників доменних печей, що дало змогу збільшити річний випуск чавуну на 20 тис. тонн, зменшити витрати коксу та одержати 200 тис. карбованців економії на рік.

Харківському мебльовому комбінату ім. Щорса з метою збільшення випуску меблів та поліпшення їх якості була видана позика в сумі 191 тис. карбованців на реконструкцію обробного цеху. Ця реконструкція дозволила перейти з пульверизаційної обробки на нову прогресивну технологію обробки мебельних виробів у щитах способом наливу із застосуванням лаконоливних машин, плоскополірувальних стрічкошліфувальних верстатів, а також нових обладнань для сушіння лакових покриттів.

Така реконструкція збільшить за період з грудня 1966 р. до серпня 1968 р. випуск полірованих шаф Ш-187 на 4200 штук, шаф першого класу — на 3000 штук, диванів — на 3500 штук і дасть додаткових прибутків на суму 200 тис. карбованців.

На заводі «Світло шахтаря» в 1967 р. виникла потреба у позиції з Держбанку в сумі 49 тисяч карбованців для робіт по збиранню і зварюванню боковин секцій конвейерів СК-38 р., що дасть можливість підняти продуктивність праці, продовжити строк роботи секцій, поліпшити якість продукції і полегшити умови труда робітників.

¹ Н. Барковский. Кредитные отношения в период строительства коммунистического общества. — «Деньги и кредит», 1967, № 10.

² А. Посконов. Банк и предприятие. М., 1966.

³ Г. Коваленко. Наши успехи и задания. — «Деньги и кредит», 1967, № 9.

Повернення кредиту, одержаного заводом «Світло шахтаря», буде забезпечено зниженням трудомісткості виготовлення секцій та скороченням витрат на зварювальних матеріалах.

Великої ефективності добився харківський завод «Електробритва», який одержав позику в сумі 149,8 тис. карбованців на придбання та обладнання 57 одиниць технологічного устаткування для збільшення виробництва електробритв. В результаті впровадження цього устаткування додатковий випуск електробритв за один рік дорівнюватиме 100 тис. штук, при цьому поліпшиться їх якість. Із додатково одержаних прибутків буде внесено 300 тис. карбованців у бюджет, а залишок піде на сплату одержаного кредиту.

Широко застосовується кредитування харчової, м'ясо-молочної і легкої промисловості УРСР. За 1966 рік підприємствам вказаних галузей Держбанк видав на запровадження нової техніки і розширення виробництва 60 млн. карбованців. За рахунок кредиту Держбанку в останні роки збудовано у виноробних радгоспах понад 40 холодильників та ін.

Оновлення основних коштів можна провадити двома засобами: по-перше, за рахунок будівництва нових промислових підприємств, по-друге, за рахунок реконструкції уже діючих промислових заводів і фабрик, запровадження на цих підприємствах високопродуктивних машин та верстатів, а також модернізації устаткування.

Другий метод економічно більш ефективний. У директивах XXIII з'їзду КПРС відзначено, що для підвищення ефективності капітальних вкладень треба спрямувати їх у першу чергу на технічне переозброєння діючих підприємств, механізацію і автоматизацію виробництва.

Дійсно, таке використання коштів є більш економічним, тому що на всі заходи по реконструкції та модернізації потрібно значно менше витрат, ніж на нове промислове будівництво. Основна частина коштів спрямовується не на будівництво нових приміщень, а на оновлення та заміну застарілого устаткування, на придбання досконаліших верстатів, машин, приладів та іншого устаткування. Строки робіт по реконструкції підприємств значно коротші проти строків будівництва нових.

Так, у 1965 р. Центральне статистичне управління Радянського Союзу обстежувало 507 підприємств, які були введені в дію до 1964 р.; з них тільки 12 підприємств досягли проектної потужності, 238 освоїли проектну потужність на 75—99%, а 257 — менш ніж на 75%¹.

Наведений приклад підтверджує велику вигоду технічного переозброєння діючих підприємств порівняно з новим будівництвом.

Питома вага капітальних вкладень на розширення, реконструкцію і технічне переозброєння діючих підприємств у загальному обсязі капітальних вкладень у промисловості з кожним роком підвищується. В 1959 р. вони дорівнювали 51%, а в 1965 р. — 61%. Надалі питома вага цих робіт у загальних капітальних вкладеннях ще збільшуватиметься, бо на підприємствах, побудованих в сорокових і п'ятдесятих роках, устаткування фізично і морально старіє.

Переобладнання цих підприємств провадитиметься на новій технічній базі, а для цього буде потрібно багато коштів, джерелами яких будуть фонд розвитку підприємства, утворений на підприємствах, що працюють в нових умовах, а при його відсутності використовуватиметься кредит Державного банку.

Змінюється і порядок фінансування Будівельним банком витрат на реконструкцію та розширення діючих промислових підприємств. Якщо-

¹ В. Герашенко. Роль кредита в техническом прогрессе. — «Деньги и кредит», 1967, № 2.

раніше основним джерелом фінансування капітальних вкладень для цієї мети були бюджетні асигнування, то тепер витрати по централізованому плану капітальних вкладень провадитимуться не тільки за рахунок частини прибутків і амортизаційних відрахувань, спрямованих на повне відновлення основних засобів, а також і за рахунок кредиту банку. Таке поєднання джерел фінансування (власні кошти і кредитні ресурси) справлятиме вплив на вибір більш економічних рішень при розгляданні питань по реконструкції та розширенню діючих підприємств.

На будівництво нових підприємств за централізованим планом капітальних вкладень можна також буде направляти кредити Будбанку і заплановані фінансовим планом власні кошти підприємства, якщо вони (кредити банку) можуть бути повернені в строк до п'яти років з часу введення їх у дію.

Всі ці заходи спрямовані на утворення більш сприятливих умов для участі банківського кредиту в підвищенні ефективності використання основних виробничих фондів та прискоренні технічного прогресу в промисловості, в зміцненні господарського розрахунку.

КРЕДИТ І ЙОГО РОЛЬ У РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ

Є. П. Сичов

Наша країна вступила в період будівництва комунізму. Найважливішим етапом у боротьбі за створення матеріально-технічної бази комунізму став XXIII з'їзд КПРС, який намітив програму дальшого розвитку економіки нашої країни.

Для виконання цієї програми треба систематично підвищувати науковий рівень планування, економічного стимулювання і вдосконалювати керівництво народним господарством, оскільки це дає можливість найбільш раціонально і ефективно використовувати кошти промислових підприємств і в свою чергу забезпечує рентабельну їх роботу.

Виходячи з народногосподарських показників, промислові підприємства планують процес свого виробництва, постачання і збуту продукції. Держава надає їм у мінімально необхідних розмірах власні оборотні кошти, які використовуються для створення запасів товаро-матеріальних цінностей, що забезпечують безперервний розвиток виробництва.

Обігові кошти з року в рік зростають, це видно з даних табл. 1.

Таблиця 1

Показники	1. I. 1959 р.	1. I. 1961 р.	1. I. 1965 р.	1. I. 1966 р.
Всього	74765	91966	130245	137168
в тому числі:				
у промисловості	32803	36088	49762	53658
питома вага	43,8	39,2	38,2	39,2

Оскільки найважливішою галуззю народного господарства є промисловість, то питома вага оборотних коштів промисловості становила на початок 1966 р. 39,2%.

У нашій країні у складі обігових фондів підприємств поряд з власними оборотними коштами значної питомої ваги набирають кредити Держбанку. У даний час основними джерелами формування обігових коштів є такі:

- власні і прирівнені до них кошти, які на початок 1966 р. становили 45,7% всіх обігових коштів проти 47,4 у 1959 році;
- кредити Держбанку, що дорівнюють 42,6% (проти 38,6%);
- кредиторська заборгованість, яка становить 8,6% (проти 11,5%);
- інші джерела — 3,1%.

Кредит Держбанку є одним з найважливіших фінансових джерел формування обігових коштів. Питому вагу кредиту в формуванні обігових коштів підприємств м. Харкова різних галузей можна охарактеризувати даними табл. 2 (за станом на 1 січня 1967 року в процентах).

Таблиця 2

Підприємства	Власні оборотні кошти	Коротко-термінові кредити	Кредиторська заборгованість	Інші кошти
Бурякоцукротрест	5,5	89,2	4,6	0,7
Завод „Поршень“	68,8	20,2	10,7	0,3
Фабрика „Червона нитка“	50,0	45,9	0,9	3,2

З наведених даних бачимо, що значення окремих джерел у різних галузях не однакове. Найбільшу питому вагу посідає кредит Держбанку на підприємствах харчової промисловості, тому що ці підприємства зв'язані із заготівлею і переробкою сезонної сировини.

Цукрові заводи наділяються мінімальним розміром власних оборотних коштів (під сировину ніяких коштів вони не одержують), а в період сезонної заготівлі матеріальних цінностей власних коштів їм не вистачає, тому вони залучають короткотермінові кредити Держбанку.

На підприємствах з несезонним характером виробництва кредитні відносини складаються на основі участі банківського кредиту у формуванні виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції і т. д.

Кредит Держбанку є засобом підвищення ефективності суспільного виробництва, сприяючи раціональному використанню матеріальних і фінансових ресурсів.

З опублікуванням постанови Ради Міністрів СРСР № 280 від 3 квітня 1967 р. банк почав видавати кредит на довір'я, тепер можна з упевненістю сказати, що кредит Держбанку є важливим інструментом для забезпечення нормального кругообороту матеріальних і грошових ресурсів, безперервного виробництва і обігу.

Короткотермінові кредити із року в рік збільшуються, що видно з даних табл. 3.

Таблиця 3

Короткотермінові кредити, млн. крб.	1. I. 1959 р.	1. I. 1961 р.	1. I. 1965 р.	1. I. 1966 р.
Всього	33153	42741	63203	68012
В тому числі у промисловості	13184	14722	21105	23575
Питома вага	39,7	34,4	33,3	34,6

Кредитні вклади Держбанку за семирічку в цілому по народному господарству зросли на 34 589 млн. карбованців, або вдвоє, а в промисловості — на 10 391 млн. крб., або на 79%.

В умовах, коли в нашій країні проводиться економічна реформа, роль кредиту в дальшому піднесенні соціалістичної економіки, розвитку виробництва потрібної продукції, розширенні платних послуг і підвищенні продуктивності підприємств зростає. Економічна реформа розрахована на те, щоб посилити роль економічних методів керівництва, удосконалювати державне планування і розвивати господарську самостійність та ініціативу підприємств, вона підвищує заінтересованість робітників у результатах їх праці, сприяє піднесенню економіки підприємства. Велику роль в цьому відіграє кредит Держбанку.

Перехід підприємств на кредитування по обігу матеріальних цінностей і витрат на заробітну плату дав їм можливість своєчасно здій-

снювати розрахунки за виробничі матеріали, а це, в свою чергу, сприяє виконанню плану виробництва.

Так, харківський завод «Кондиціонер» був переведений на новий порядок планування і економічного стимулювання з 1 липня 1966 року. Це підприємство кредитується Держбанком по обігу матеріальних цінностей. Кредитні вкладення на 1 жовтня 1967 р. проти 1 жовтня 1966 р. зросли на 327 тис. крб.

У порівнянні з відповідним періодом 1966 р. приріст товарної продукції підприємства за перше півріччя 1967 р. становив у грошовому виразі 925 тис. крб., або 7,7% до фактичного випуску I півріччя 1966 року.

Темп зростання продуктивності праці в поточному році випереджає збільшення середньої плати на 2,9%. План реалізації товарної продукції виконано на 100,9%. Рентабельність підприємства по відношенню до суми основних фондів і формованих оборотних коштів становила 45,9% (план — 45,4%).

У III кварталі 1967 р. підприємство зазнало фінансових труднощів, викликаних несплатою рахунків покупцями, тому воно звернулось до Держбанку з проханням про надання допомоги. Держбанк видав заводі кредит на довір'я (137,5 тис. крб.) при тимчасових фінансових труднощах як підприємству, що добре працює. Надавалася також кредитна допомога на виплату заробітної плати.

Таким чином, кредит повністю забезпечує потреби підприємства в коштах, необхідних для виробництва і реалізації товаро-матеріальних цінностей.

Велику роль відіграють кредити Держбанку в розвитку технічного прогресу, вони значно впливають на створення основних виробничих фондів.

За нових умов строки користування цими кредитами збільшені до шести років з дня видачі першого кредиту. Це викликано тим, що за 2—3 роки у більшості випадків підприємства не могли здійснити технічні заходи і одержати понадпланові нагромадження в розмірах, достатніх для того, щоб сплатити одержаний кредит, тому часто кредити погашалися за рахунок власних коштів, а це приводило до їх іммобілізації.

За нових умов роботи ці труднощі будуть ліквідовані. Протягом шести років підприємства зможуть одержати понадпланові нагромадження від впровадження у виробництво нової техніки або від розширення виробництва товарів народного споживання у такому розмірі, який забезпечить оплату кредитів.

Обсяг кредитів на витрати по впровадженню виробництва товарів народного споживання з року в рік зростає. Так, за семиріччя у нашій країні обсяг виданих кредитів на витрати по впровадженню нової техніки зріс на 68% і становив на перше січня 1967 р. 685 млн. крб. проти 408 млн. крб. на перше січня 1966 року, сума кредитів на розширення виробництва товарів народного споживання зросла на 160% і дорівнювала 685 млн. крб. проти 260 млн. крб.

Збільшення обсягу виданих кредитів зумовлено широким їх використанням для будівництва підприємств роздрібної мережі, їдалень, чайних, майстерень і павільйонів по пошиву та ремонту одягу і взуття, будівництвом картоплесховищ, овочесховищ і фруктосховищ, а також механізацією трудомістких процесів виробництва.

Здійснювані за рахунок кредитів Держбанку заходи дали можливість у відносно короткі строки зменшити трудомісткість виробничих процесів, вивільнити частину робочої сили, підвищити продуктивність

праці, знизити собівартість продукції на діючих підприємствах, не будуючи нових.

Так, у 1966 р. Орджонікідзевське відділення Держбанку видало Харківському плитковому заводу кредит у сумі 86 тис. крб. на впровадження приготування преспорошку за допомогою розпилювального сушіння. За новою технологією шлікер подається в баштову сушильню, де він розпилюється в середовищі гарячого теплоносія, перетворюється на преспорошок. Це дало можливість збільшити продуктивність праці на 3,9%, зекономити різних матеріалів на 51 тис. крб., поліпшити умови праці в цеху. Річна економія становила 96 тис. крб.

За нових умов господарювання банківський кредит буде ще більше використовуватися для механізації трудомістких процесів.

ТРУДОВІ РЕСУРСИ ХАРКІВЩИНИ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Г. Є. Данилевич

Розвиток та підвищення ефективності суспільного виробництва, накреслені в рішеннях XXIII з'їзду КПРС, неможливі без поліпшення розміщення продуктивних сил, комплексного розвитку і спеціалізації господарства союзних республік і економічних районів, повнішого залучення населення у виробництво. Для ефективнішого використання трудових ресурсів і раціональнішого розміщення промисловості передбачається будівництво нових підприємств, головним чином, у середніх і невеликих містах, з урахуванням необхідності використання чоловічої і жіночої праці.

У великих містах розвиток промисловості здійснюватиметься шляхом більш повного використання виробничих потужностей та доцільної реконструкції діючих підприємств, а також будівництва нових підприємств по обслуговуванню населення і господарства¹.

Важливою галуззю народного господарства є харчова промисловість. Будучи об'єктивно необхідною для підтримування життя населення, вона дає можливість ефективно використовувати матеріальні і трудові ресурси, сприяє комплексному розвитку економічних районів і раціональному розміщенню продуктивних сил на території країни.

Харчова промисловість виробляє необхідні для життя людини продукти, в яких реалізується праця, витрачена як у харчовій, так і у важкій промисловості². Дальше піднесення харчової промисловості залежить значною мірою від наявності трудових ресурсів і, в свою чергу, дає можливість раціонально їх використати.

Наявність і використання трудових ресурсів того чи іншого району визначаються способом виробництва, його економічними законами. Кожному способу виробництва властивий певний закон народонаселення.

Сутність соціалістичного закону народонаселення полягає у швидкому й непинному зростанні чисельності населення, в раціональному використанні трудових ресурсів, у загальній зайнятості працездатного населення суспільно корисною працею, яка впливає на природний його рух і основні показники: народжуваність, чистий приріст, тривалість життя — у складному комплексі соціально-економічних, культурно-історичних і біологічних факторів.

Польський економіст Броніслав Мінц дає таке визначення: «Зростання народонаселення визначається економічними, біологічними і культурними факторами, серед яких найважливішу роль відіграє по-

¹ Матеріали XXIII з'їзду КПРС. Політвидав України, Київ, 1966, стор. 248.

² Див. К. Маркс і Ф. Енгельс. Твори, т. 25, ч. II, стор. 170; т. 26, ч. I, стор. 210—211.

пит на труд; останній, в свою чергу, визначається економічним розвитком господарства. Для зростання населення істотне значення мають: підпорядкування економічного піднесення меті задоволення потреб суспільства, можливість повної зайнятості робочої сили і безкоштовне або частково оплачуване задоволення частини потреб населення¹.

Існують й інші визначення цього закону. Однак зазначені вище, на наш погляд, є найбільш повними.

У соціалістичному суспільстві невинне і швидко піднесення виробництва, його удосконалення на основі сучасної техніки, зростання його органічної будови розширюють матеріальні умови для неухильного підвищення матеріального і культурного рівня народу. Тим самим при соціалізмі забезпечуються не тільки розширене відтворення населення, але й зростання його «ефективності». Досягти цього можна за рахунок скорочення смертності і збільшення тривалості життя, про що свідчать дані табл. 1.

Показники	Народжуваність, * люд.				Смертність, * люд.			
	1913	1940	1950	1965	1913	1940	1950	1965
СРСР	45,5	31,2	26,7	18,4	29,1	18,0	9,7	7,3
УРСР	—	27,3	22,8	15,3	—	14,3	8,5	7,6
Харківська область	—	22,5	19,7	13,2	—	13,3	7,3	8,0

* В переліку на 1000 чол.

Як бачимо з табл. 1, народжуваність в цілому по країні і по УРСР та Харківській області знизилася. Сам по собі цей факт, розглядаючи ізольовано від інших даних, являв би собою і в біологічному, і в соціальному плані негативне явище. Однак зниження народжуваності відбувається поряд із більш швидким зменшенням смертності. Смертність в СРСР у 1965 р. була самою низькою в світі (особливо дитяча). Ці факти зумовили безперервне зростання населення країни в цілому, УРСР і Харківщини зокрема (табл. 2).

Таблиця 2²

Показники	1913 р.	1940 р.	1959 р.	1965 р.
Кількість населення СРСР, тис. чол.	159153,0	194077,0	208827,0	231868,0
В % до попереднього року . . .	—	121,9	107,6	111,0
Кількість населення УРСР, тис. чол.	35210,0	41340,0	41869,0	45516,0
В % до попереднього року . . .	—	117,4	101,2	108,7
Кількість населення Харківської обл., тис. чол.	—	2555,6	2520,1	2672,0
В % до попереднього року	—	—	98,6	106,0

¹ Б. Минц. Политическая экономия социализма. «Прогресс», М., 1965, стор. 214.

² «Народное хозяйство СССР в 1965 г.», стор. 116, 42, 45; «Народное хозяйство Украинской РСР в 1965 г.», стор. 27—28; «Народное хозяйство Харьковской области», 1965, стор. 9.

Як бачимо, 1940 року населення країни збільшилося проти 1913 р. на 21,9%, приріст населення в 1959 р. проти 1940 р. становив тільки 7,6%, в цьому позначився негативний вплив наслідків війни. У 1965 р. порівняно з 1959 р. населення країни збільшилося на 11%, тобто процес відтворення населення нормалізувався.

Значних втрат населення зазнала Україна, в тому числі Харківська область, у роки Великої Вітчизняної війни, що відбилося на зростанні кількості населення. Так, 1959 року населення України збільшилося проти 1940 р. тільки на 1,2%, 1965 р. (проти 1959 р.) — вже на 8,7%. У Харківській області через 14 років після закінчення війни населення було на 1,4% менше, ніж у 1940 році. 1965 року кількість населення зросла проти 1959 р. на 6,0% (дещо менше, ніж в цілому по країні і УРСР).

Характерним для відтворення населення є безперервне збільшення загальної кількості і питомої ваги міського населення — результат

Таблиця 1¹

Природний приріст населення, люд.				Середня тривалість життя, рік			
1913	1940	1950	1965	1926—1927	1955—1956	1958—1959	1964—1965
16,4	13,2	17,0	11,1	44	67	69	70
—	13,0	14,3	7,7	47	—	70	72
—	11,9	12,4	5,2	—	—	—	—

індустріального розвитку країни, зростання науки й культури. Так, якщо у 1913 р. питома вага міського населення країни становила тільки 18%, а в 1940 р. — 33%, то в 1965 р. — вже 53%.

На Україні 1913 року питома вага міського населення була дещо вищою, ніж по країні в цілому (19%), 1940 р. — 34, а в 1965 р. — 51%, тобто на 2% менше, ніж в цілому по країні. Очевидно, причина — у швидкому розвитку міського населення в інших районах країни, особливо східних.

Харківщина здавна мала розвинуту промисловість. Ось чому ще в 1930 р. міське населення становило 52,6%; в 1959 р. — 62,4, а в 1965 р. вже 69%.

Аналізуючи використання трудових ресурсів у суспільному виробництві, не слід забувати про співвідношення кількості чоловіків і жінок. У 1926 р. в цілому по країні кількість жінок дорівнювала 51,7%; в 1939 р. — 52,1, у 1959 р. — 55%, в 1965 р. — 54,2%. За переписом 1959 р., питома вага жінок у загальній кількості населення Харківської області становила 56,3%². Таке співвідношення є наслідком війни. Серед населення молодше 40 років переважають чоловіки.

¹ «Народное хозяйство СССР в 1965 г.», Статистический сборник, «Статистика», М., 1966, стор. 115—117, 603; «Народне господарство УРСР в 1965 р.», «Статистика», Київ, 1966, стор. 36—37, 519.

² «Народное хозяйство СССР в 1965 г.», стор. 7, 8; «Народне господарство УРСР в 1965 р.», стор. 27, 28; «Народне господарство Харківської області», 1965, стор. 9.

Населення України, як і Харківщини, збільшилося не тільки за рахунок природного приросту, а й внаслідок руху з інших районів країни. Так, у 1963 р. по Україні на 100 чол. прибулих виїхало 84 чол. Сюди направляється п'ята частина вибулих з Білорусії, 23% вибулих з Центрально-Чорноземного району та ін.¹

Те, що на Україну прибуває більше населення, ніж вибуває, не може вважатися позитивним явищем, бо вона не тільки достатньою мірою забезпечена трудовими ресурсами, але й має певний їх надлишок, в той час як у інших районах країни відчувається їх нестача (Сибір, Казахстан, Далекий Схід та ін.).

Рішення Радянського уряду про підвищення оплати, поліпшення житлових і культурно-побутових умов у районах Далекої Півночі є актуальними саме в тому плані, що позитивно впливають на міграцію населення і забезпечення трудовими ресурсами віддалених районів країни.

У Харківській області міське населення за період 1959—1965 рр. збільшилося на 261,3 тис. чол., а сільське — на 109,4 тис. чол., що пояснюється переміщенням населення з сільської місцевості у міста.

Для характеристики трудових ресурсів велике значення мають не тільки загальна кількість, структура й динаміка населення, але й культурно-технічний його рівень. Особливо важливо це тепер, за умов небувалого розвитку науки, її зростаючого впливу на усі сторони матеріального і духовного життя.

Відомий радянський економіст С. Г. Струмилін підрахував, що у 1960 р. підвищення кваліфікації працівника дало 23% приросту національного доходу СРСР². За роки Радянської влади відбулася справжня культурна революція; була ліквідована неписьменність, різко підвищився загальноосвітній рівень населення, збільшилася кількість зайнятих у народному господарстві спеціалістів з вищою і спеціальною освітою (наприклад, в цілому по країні за період 1941—1965 рр. вона зросла більш як у п'ятеро і становила понад 12 млн. чол., на Україні відповідно — у 4,6 раза і дорівнює 2,3 млн. чол.).

У Харківській області кількість спеціалістів з вищою та середньою спеціальною освітою збільшилася у 3,2 раза і досягла 188 тис. чол. (8% усієї їх кількості на Україні), в тому числі з вищою освітою — 93 тис. і середньою спеціальною — 95 тис. чоловік³.

На Харківщині з 2672 тис. чол. 1965 року в промисловості було зайнято 424 тис. чол., або 16%⁴. В цілому по країні з 229 млн. чол. (в тому ж році) в промисловості працювало (промислово-виробничий персонал) 27 056 тис. чол. (12%); по Україні з 45 516 тис. чол. — 5015 тис. чол. 11%⁵.

Із загальної кількості працівників промисловості Харківщини 1965 року 31 487 чол. (17%) було зайнято у харчовій промисловості. У той же час питома вага валової продукції харчової промисловості у продукції всієї промисловості області становила 18,6%⁶.

Отже, виробіток на кожного працюючого у харчовій промисловості вищий, ніж у промисловості області в цілому. Щоб проаналізувати

¹ Д. И. Валентей. Теория и политика народонаселения. «Высшая школа», М., 1967, стор. 133—134.

² «Экономическая газета», 1962, № 14.

³ «Народное хозяйство СССР в 1965 г.», стор. 558, 573; «Народне господарство УРСР в 1965 р.», стор. 474, 492, 493, 496, 497.

⁴ За даними Харківського облстатуправління.

⁵ «Народное хозяйство СССР в 1965 г.», стор. 558; «Народне господарство УРСР в 1965 р.», стор. 474.

⁶ За даними Харківського облстатуправління.

наявність і використання трудових ресурсів у різних галузях харчової промисловості, розглянемо дані табл. 3.

Таблиця 3¹

Галузі промисловості	Кількість, чол.	Питома, вага, %	Кількість робітників		Кількість ІТП	
			чол.	%	чол.	%
Харчова промисловість . . .	32331	100	26687	100	2944	100
В тому числі:						
цукрова	7362	22,7	6430	24,1	484	16,4
хлібопечення	5497	17,0	4325	16,2	498	17,0
кондитерська	3465	10,6	3003	11,2	251	8,5
маслоробна і молочна	3035	9,3	2488	9,3	315	10,9
м'ясна	2694	8,3	2200	8,2	251	8,5
масло-жирова	2502	7,7	2025	7,6	278	9,4
мукомельно-круп'яна .	1432	4,4	970	3,7	225	7,6
плодоовочева	1123	3,4	941	3,5	139	4,7
парфюмерно-косметична	1066	3,2	944	3,6	67	2,3
пивоварна	887	2,7	734	2,8	88	3,0
спиртова	845	2,6	614	2,1	128	4,4
безалкогольних напоїв	589	1,8	505	2,0	40	1,3
тютюнова	561	1,7	496	1,8	25	0,8
виноробна	316	0,9	250	0,9	43	1,4
лікєро-горілочна	219	0,7	167	0,7	27	0,9
макаронна	182	0,5	149	0,6	16	0,5
дріжджова	156	0,4	125	0,5	19	0,7
рибна	145	0,4	115	0,4	17	0,6
інші галузі	225	0,7	206	0,8	33	1,1

З наведених даних бачимо, що найбільше робітників і службовців було зайнято у цукровій промисловості, потім йде хлібопечення, кондитерська промисловість, маслоробна, молочна і т. д. Усього в цих галузях працювало 59,6% всієї кількості робітників харчової промисловості області. Слід відзначити, що найбільше інженерно-технічних працівників також зайнято у хлібопеченні і цукровій промисловості.

В той же час у таких галузях, як рибна, дріжджова, макаронна, лікєро-горілочна і виноробна, налічувалося найменше працівників (29%).

В цілому по харчовій промисловості Харківської області інженерно-технічні працівники становлять велику питому вагу. На кожні 100 робітників припадає 11,3 ІТП. Тим часом, у різних галузях харчової промисловості співвідношення між кількістю ІТП і робітників коливається (див. табл. 4).

Аналізуючи ефективність використання трудових ресурсів у харчовій промисловості, слід зіставляти кількість працівників, зайнятих у різних галузях, з випуском продукції (у грошовому вираженні).

Найбільшій питомій ваті по випуску валової продукції досягає масло-жирова промисловість (в 1965 р. — 14,4%). В той же час у цій галузі було зайнято лише 7,6% робітників і 9,4% ІТП. Кондитерська промисловість виробляє 14,2% продукції промисловості області, в ній зайнято 11,2% робітників і 85% ІТП; у м'ясній галузі відповідно 14,0% продукції, 8,2% робітників і 16,4% ІТП, тоді як виробляє вона усього 9,4% продукції. У хлібопеченні зайнято 16,2% робітників і 17,0% ІТП,

¹ За даними Харківського облстатуправління.

² Там же.

Таблиця 4¹

Галузі харчової промисловості	Припадає ІТП на кожні 100 робітників
Всього в харчовій промисловості області	11,3
В тому числі:	
цукровий	7,5
хлібопеченні	11,5
кондитерській	8,3
маслоробний і молочний	12,3
м'ясний	11,4
масло-жировий	13,7
мукомельно-круп'яний	23,2
плодоовочевий	14,8
парфюмерно-косметичний	7,1
пивоварний	12,0
спиртовий	20,8
безалкогольних напоїв	8,0
тютюновий	5,0
виноробний	17,2
лікєро-горілчаній	16,1
макаронний	10,8
дріжджовий	15,2
рибний	15,0
інших	16,0

однак галузь дає всього 7,9% продукції харчової промисловості області.

Дані табл. 4 свідчать про те, що у багатьох галузях харчової промисловості є великі резерви у використанні трудових ресурсів. Перш за все треба звернути увагу на цукрову промисловість, яка за питомою вагою вироблених продуктів і кількістю працівників найбільше відрізняється від середніх даних по області. Це ж стосується і хлібопечення. Разом з тим у цукровій промисловості ведеться велика робота по поліпшенню використання трудових ресурсів, що відбито у даних зростання продуктивності праці, яка за роки семирічки збільшилася у цій галузі на 47,7%, тоді як у цілому по області — лише на 40,6%.

Для поліпшення використання трудових ресурсів у харчовій промисловості великого значення набирає концентрація виробництва (табл. 5).

Таблиця 5²

Підприємства з річним обсягом виробництва, тис. крб.	Кількість підприємств		Валова річна продукція		Основні виробничі фонди		Кількість промислово-виробничого персоналу	
	один.	%	тис. крб.	%	тис. крб.	%	чол.	%
від 201 до 300	2	1,5	522	0,1	410	0,3	92	0,3
від 301 до 500	6	4,7	2567	0,3	1086	0,7	359	1,2
від 501 до 1000	21	17,0	14961	2,1	6578	4,2	1518	4,9
від 1001 до 2000	19	14,9	26919	3,7	10007	6,3	2131	6,9
від 2001 до 5000	46	36,0	144177	19,6	50290	32,0	8491	27,5
понад 5000	33	25,9	545499	74,2	88791	56,5	18307	59,2
Всього	127	100,0	734645	100,0	157162	100,0	30898	100,0

¹ За матеріалами Харківського облстатуправління.² Там же.

Наведені дані говорять про те, що найбільш раціонально й ефективно використовуються трудові ресурси на великих підприємствах. Так, підприємства, на яких налічується 6,4% промислово-виробничого персоналу і основні виробничі фонди яких становлять 5,2%, дають усього 2,5% продукції. Великі підприємства, на яких сконцентровано 59,2% персоналу, 56,5% виробничих фондів, виробляють 74,2% продукції.

Розв'язання історичних завдань, намічених XXIII з'їздом КПРС, потребує найбільш раціонального використання усіх виробничих ресурсів, серед яких найважливішу роль відіграє робоча сила. Резерви підвищення ефективності, використання трудових ресурсів є у кожній галузі виробництва, на кожному підприємстві. Основний засіб підвищення ефективності їх використання — це піднесення продуктивності праці на основі зростання технічного рівня виробництва і робітників поліпшення організаційної роботи.

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ БЮДЖЕТУ ЧАСУ СТУДЕНТІВ

С. Г. Кравченко

Роль педагогічного процесу в розвитку суспільства чинить все зростаючий вплив на технічний і соціальний прогрес, особливо в умовах соціалізму.

Людство нагромадило великий запас знань у різних галузях діяльності. Та щоб зберегти ці знання, а тим більш доповнювати і розвивати, потрібний ефективний процес навчання, рівноправним учасником котрого є студент, який віддає силу свого мозку в найбільш сприятливий для засвоєння знань період життя. І якщо з якихось причин студентство не завжди може продуктивно використати свій час на вивчення дисциплін, зазначених програмою, народне господарство не одержить кваліфікованих спеціалістів. При наших масштабах підготовки спеціалістів у вузах навіть незначний прорахунок у справі підготовки і використання кадрів у наші дні веде до великих матеріальних збитків.

Не випадково багатьох наукових працівників цікавить питання про те, як використовують студенти свій час. Питання це важливе і актуальне. Однак вивчення бюджету часу, яким би воно не було цікавим у методичному відношенні, не є самоціллю. Важливий не тільки процес вивчення бюджету часу, а й практичні висновки, зроблені внаслідок цього вивчення.

Найбільш правильними, на наш погляд, можуть бути висновки, одержані різними дослідниками на основі порівняння бюджетів часу студентів різних вузів, а також використання часу студентами і іншими соціальними групами населення. Однак провести таке дослідження ще не можна, бо досі нема єдиної класифікації затрат часу. Дана стаття має на меті запропонувати класифікацію витрат часу студентів та виявити місце бюджету часу студентів в сукупному часі суспільства.

На наш погляд, структуру витрат часу всіх соціальних груп населення, в тому числі і студентів, треба будувати так, щоб можна було порівняти кількісні характеристики розподілу часу в різних групах населення. Таким чином, структура фонду часу студентів за своїми основними розділами повинна наближатися до структури фонду часу інших категорій трудящих.

Найбільшого поширення набула структура фонду часу трудящих, запропонована членом-кореспондентом АН СРСР Г. О. Пруденським і прийнята Інститутом економіки і організації промислового виробництва Сибірського відділення АН СРСР. Вона включає робочий та позаробочий час. Останній розподіляється на позаробочий час, пов'яза-

ний з роботою на виробництві, час домашньої праці і самообслуговування, час на задоволення фізіологічних потреб та вільний час¹.

У структурі фонду часу студентів також можна виділити робочий (учбовий) та позаробочий (позаучбовий) час. Останній також розподіляється на час, пов'язаний з навчанням, час домашньої праці і самообслуговування, час на задоволення фізіологічних потреб і вільний час. Питання тільки в тому, який зміст вкладати в кожний з указаних розділів. Тут існують різні точки зору. Одні автори² вважають підготовку до наступних учбових занять (самопідготовку за програмою) вільним часом, інші ж, навпаки, навіть затрати часу на роботу в науковому студентському товаристві і читання наукової неучбової літератури з майбутньої спеціальності студента відносять до робочого часу³.

Як першу, так і другу точки зору вважаємо не зовсім обґрунтованими. Вільним треба вважати перш за все час, витрачений на задоволення своїх інтелектуальних і фізичних потреб відповідно до своїх індивідуальних нахилів, потреб і можливостей для цього, які надає суспільство, тобто час, використаний за власним бажанням⁴. Підготовка до занять, передбачених програмою, не відноситься до вільного часу, тому що вона необхідна саме для засвоєння суми знань, пропонувананих вузом. Час самопідготовки в межах учбової програми — це також робочий час студента. Час на читання наукової неучбової літератури, відповідної майбутній спеціальності студента, на наш погляд, можна віднести саме до вільного часу. Правда, ці витрати вільного часу особливі. Вони впливають на формування спеціаліста, але все ж проводяться за бажанням самого студента, тому відносити їх треба до вільного часу, але виділити в окрему статтю.

Неправомірним ми вважаємо виключення з вільного часу витрат часу на виробництві чи в установі з метою одержання додаткового заробітку, бо такі витрати провадяться тільки за бажанням самого студента.

Враховуючи вказані положення, можна запропонувати таку класифікацію затрат часу студентів:

А. Робочий час (час навчання).

1) Аудиторні заняття; 2) самопідготовка; 3) заліки; 4) екзамени; 5) консультації; 6) праця на підприємстві чи в установі під час виробничої практики.

Б. Позаробочий (позаучбовий) час.

- 1) Позаучбовий час, пов'язаний з учбовими заняттями:
 - а) час на пересування до місця навчання і назад;
 - б) час на пересування до бібліотеки і назад, якщо метою відвідування бібліотеки була самопідготовка в межах учбового плану;
 - в) догляд за собою до і після занять.
- 2) Домашня праця.
- 3) Задоволення природних і фізіологічних потреб.

¹ Методика изучения бюджетов времени трудящихся. Новосибирск, 1966, стор. 24—31.

² Овчинников (Калининград). Тезисы докладов на Всесоюзной научно-теоретической конференции «Молодежь и социализм», 1967, секция 10, стор. 65.

³ В. Г. Ляляев (Москва), там же, стор. 65.

⁴ В. Д. Патрушев. Время как экономическая категория. «Мысль», 1966, стор. 11.

4) Вільний час:

- а) читання наукової літератури з спеціальності по вибору і бажанню студента;
- б) робота в студентському науковому товаристві;
- в) читання суспільно-політичної літератури;
- г) читання художньої літератури (не з метою підвищення знань зі спеціальності);
- д) виконання громадських обов'язків;
- є) виховання дітей;
- ж) творча діяльність і любительський труд;
- з) фізкультура і спорт (крім факультативних занять у вузі);
- і) робота на підприємствах і в установах з метою додаткового заробітку;
- к) відпочинок і розваги;
- л) інші витрати часу.

Перейдемо тепер до розгляду питання про місце бюджету часу студентів у сукупному часі суспільства.

Очевидно, що сукупний час суспільства не арифметична сума бюджетів часу окремих соціальних груп населення. Ті затрати часу, котрі для окремої соціальної групи є вільним часом, у сукупному часі суспільства можуть бути робочим часом і навпаки. В цьому питанні можна повністю погодитися з авторами існуючих схем сукупного часу суспільства.

Але в усіх схемах, в тому числі і в схемі В. Д. Патрушева¹, час навчання студентів повністю відноситься до вільного часу суспільства. Такий погляд нам вважається не зовсім правильним.

«Що таке праця? Для економіста — це будь-яка суспільно корисна діяльність людини. Фізіолог додасть до цього, що трудова діяльність є нервово-м'язовий процес за рахунок потенційної енергії, що накоплюється в організмі»².

Навчання — це процес засвоєння і концентрації знань у клітинках пам'яті людини. Таким чином, з точки зору фізіолога навчання — це праця.

Навчання являє собою суспільно корисну діяльність людини. Та чи всяка суспільно корисна діяльність є необхідною? На це питання треба відповісти негативно. Так, читання художньої літератури — праця з фізіологічної точки зору, тому що виконується вона шляхом використання нервово-м'язової енергії, і разом з тим — це суспільно корисна справа, бо підвищує культурний рівень людини. Однак це не суспільно необхідна діяльність. Навчання ж у вищому чи середньому спеціальному учбовому закладі — суспільно необхідна праця. Чому?

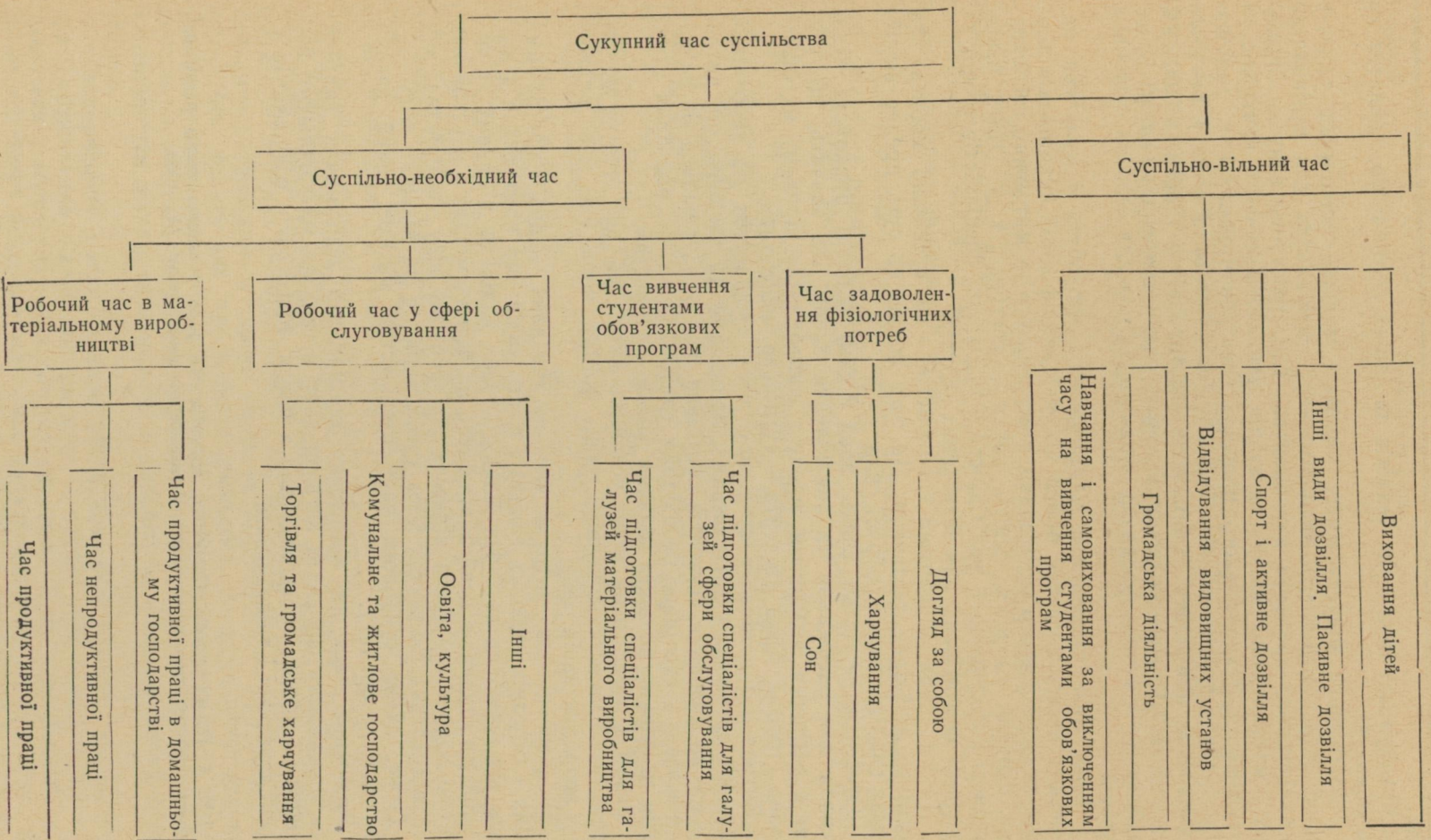
Причина в технічному прогресі.

На ранніх ступенях розвитку людського суспільства, коли знаряддя праці були примітивними, не потрібні були спеціальні люди, які могли б керувати цими знаряддями.

Сучасна епоха характеризується використанням нових, все більш складних і високопродуктивних машин. Вона потребує не тільки забезпечення злагодженої дії різних механізмів і людей, ритмічності виробничого процесу, але й зміну та удосконалення технології, впровадження прогресивних методів організації праці, ретельнішої технічної підготовки виробництва і т. д. Це зумовлює необхідність посилювати технічне керівництво, рівень якого повністю залежить від наявності і рів-

¹ В. Д. Патрушев. Время как экономическая категория. «Мысль», 1966, стор. 38.

² С. Г. Струмилин. Избранные произведения, т. 3, стор. 7.

ня кваліфікації інженерів, техніків та інших спеціалістів, зайнятих на виробництві.

Збільшення випуску нових машин і технічне оснащення галузей виробництва потребують кваліфікованих спеціалістів для керівництва механізованим процесом виробництва. Так, зростання випуску лічильних і математичних машин, приладів для автоматичного контролю та репулювання технологічного процесу, електровимірювальних, радіовимірювальних та оптико-механічних приладів ставить вимогу значного розширення підготовки спеціалістів по управлінню цими машинами, приладами. Досягнення атомної науки, впровадження їх у виробництво вимагають значного числа фізиків-спеціалістів для цієї та суміжних галузей.

Крім того, підвищення матеріального добробуту і культури радянських людей потребує більш високої кваліфікації працівників торгівлі та громадського харчування, комунального та житлового господарства, охорони здоров'я, освіти, науки і культури і т. д. Отже, невідкладною і насущною є необхідність у підготовці спеціалістів вищої та середньої кваліфікації для зазначених галузей.

Таким чином, підготовка спеціалістів — це суспільно корисна та суспільно необхідна діяльність. До того ж, це, по суті, процес виробництва кваліфікованої робочої сили.

Студентів не тільки вчать, вони й самі повинні прикласти певні зусилля для одержання та закріплення знань. Це значить, що студент є активним учасником процесу виробництва, причому як рівноправна сторона. Труд студента — суспільно необхідний.

Виходячи з розподілу сукупного часу суспільства на необхідний і вільний, зробленого Єлізарьєвим¹, приходимо до висновку, що витрати часу на навчання студентів суспільно необхідні, оскільки це затрати, пов'язані з суспільно необхідним трудом. Отже, час навчання у студентів не можна вважати вільним часом суспільства.

Разом з тим, треба ясно усвідомлювати, що цей час не можна відносити до часу продуктивної праці, бо тут мова йде про робочий час у непродуктивній сфері.

На наш погляд, затрати часу на навчання згідно з програмами вищих і середніх учбових закладів у студентів, що навчаються з відривом від виробництва і без відриву, треба виділити в окрему групу. Час роботи студентів денних відділень на підприємствах і в установах з метою приробітку треба віднести до робочого часу суспільства, хоч в індивідуальних бюджетах його треба віднести до вільного часу.

Отже, схема сукупного часу суспільства матиме такий вигляд (див. схему, стор. 157).

Виділення часу на підготовку спеціалістів відповідних галузей дасть можливість порівняти затрати часу в галузях матеріального виробництва і сфери обслуговування з часом підготовки спеціалістів у системі середньої і вищої освіти.

¹ Е. А. Елизарьев. Свободное время и его роль в общественном развитии в период строительства коммунизма. Автореферат диссертации. М., 1963.

**ПРО ЕКОНОМІЧНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗШИРЕННЯ,
РЕКОНСТРУКЦІЇ І ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕОЗБРОЄННЯ ДІЮЧИХ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВСЬКОГО
ПРОМИСЛОВОГО ВУЗЛА**

К. Г. Федоренко

На сучасному етапі головним економічним завданням радянського народу є створення матеріально-технічної бази комунізму. Успішне виконання цього завдання можливе тільки на базі розширеного відтворення основних виробничих фондів країни і їх ефективного використання.

Провідну роль у матеріальному виробництві і розвитку всіх галузей народного господарства відіграє промисловість групи А, яка забезпечує необхідні умови всього технічного прогресу в народному господарстві.

Відтворення основних виробничих фондів здійснюється за рахунок розширення, реконструкції, технічного переозброєння діючих підприємств і нового будівництва.

Під реконструкцією діючого підприємства мається на увазі поновлення основних фондів на новій технічній основі з метою збільшення випуску продукції потрібної номенклатури, зниження собівартості, підвищення її якості і довговічності, покращення умов праці і підвищення продуктивності суспільної праці при найменших питомих затратах і в більш короткі строки, ніж при новому будівництві.

Зараз в нашій країні створені величезні основні виробничі фонди, ефективне використання яких забезпечує безперервне зростання продуктивності суспільної праці при найменших витратах коштів.

Правильне співвідношення обсягів нового будівництва і реконструкції діючих основних виробничих фондів для підвищення економічної ефективності капітальних вкладень має визначатись приблизно по такій схемі: з урахуванням довгострокового прогнозування утворюється економічно обгрунтована модель пропорцій, яка повинна забезпечити виконання основного економічного завдання; на основі вартісних і натуральних народногосподарських балансів установлюється дефіцит на окремі види продукції з урахуванням насиченості виробництвом продукції окремих районів країни; вирішуються можливості покриття дефіциту в продукції, в першу чергу, за рахунок росту продуктивності праці без додаткових капітальних вкладень, по-друге — за рахунок удосконалення технології, модернізації діючого устаткування і технічного переозброєння підприємства, по-третє — за рахунок реконструкції і розширення діючих підприємств, і, нарешті, за рахунок нового будівництва.

Модернізація діючого устаткування, технічний прогрес, реконструкція і розширення діючих підприємств, а також нове будівництво здійснюються з залученням капітальних вкладень. Тому чим більший економічний ефект буде одержано від додаткових капіталовкладень, тим більш ефективно будуть використані капітальні вкладення в цілому.

З самого початку побудови індустріальної бази соціалізму наша країна спрямувала основні капітальні вкладення на нове будівництво. Тепер же, коли ця база створена, першочерговим завданням є відшукування шляхів і форм підвищення економічної ефективності основних виробничих фондів, які має країна, бо сьогодні зниження по країні фондівіддачі тільки на одну копійку приведе до втрат національного доходу за один рік одразу на 3 млрд. крб., а по Харківській області відповідно близько 16,5 млн. крб. Зниження ж у промисловості СРСР продуктивності праці на один процент викличе додаткове зростання чисельності працюючих протягом всього року на 300 тис. чоловік, що при середній заробітній платі 120 крб. на місяць приведе до втрат на рік в сумі 420 млн. крб. За останні роки у нас було допущено деяке зниження економічної ефективності виробництва, внаслідок чого мало місце зниження розміру національного доходу.

Так, наприклад, якщо в 1960 році на один карбованець основних фондів ефект по національному доходу складав 91 коп., то в 1965 р. він був знижений до 76 коп. Аналогічне становище мало місце і по фондівіддачі основних виробничих фондів, яка в 1965 році складала 1 крб. 61 коп., проти досягнутої на 1959 рік — 1 крб. 88 коп.

Ця негативна тенденція в використанні фондів мала місце і в Харківському промисловому вузлі. Так, якщо в промисловості Харківської області в 1962 р. фондівіддача основних промислово-виробничих фондів складала 2 крб. 69 коп. на один крб. основних виробничих фондів, в тому числі по галузі машинобудування і металообробки 2 крб. 23 коп., то в 1966 році ці показники були знижені відповідно до 2 крб. 44 коп. і 2 крб. 22 коп., за рахунок чого були допущені значні економічні витрати при використанні діючих промислово-виробничих фондів. Зниження в середньому на 9,3% за вказаний період виникло, насамперед, за рахунок випереджаючого зростання основних фондів порівняно з ростом випуску продукції, який відставав внаслідок ще неповного використання виробничих фондів.

Промисловість Харківської області розвивається високими темпами. На її зростання спрямовуються капітальні вкладення, які за 20-річний період з 1946 по 1966 рік склали по народному господарству області біля 4,4 млрд. крб., що дозволило за цей період підвищити обсяг виробництва по валу майже в 17 разів.

Провідною галуззю промисловості в нашій області є машинобудування і металообробка, на долю якої приходить 51,7% промислово-виробничих фондів.

Великі капіталовкладення, спрямовані на відтворення основних виробничих фондів у Харківському промисловому вузлі, дозволили оновити їх за останні п'ять років у середньому на 11—12% за рік з позитивним структурним зрушенням по складу активної частини основних виробничих фондів. Так, при зростанні вартості загальних основних промислово-виробничих фондів за період 1961—67 рр. на 77% вартість силових машин і устаткування збільшилась на 94,5, що привело до загального зростання долі активної частини виробничих фондів і підвищення фондоозброєності праці, яка за період з 1962 по 1967 р. збільшилась на 158%, в тому числі по ведучій галузі машинобудування і металообробки на 152,1%.

При розрахунках економічної ефективності капітальних вкладень на розширення і реконструкцію діючих підприємств звичайно враховують загальноприйняті теоретичні і практичні висновки про те, що строки окупності додаткових капіталовкладень скорочуються порівняно

з новим будівництвом в 2—2,5 рази. Розширення і реконструкція потребують менших питомих витрат, ніж нове будівництво. При цьому поліпшується використання діючих основних фондів і завантаження наявного устаткування. Введення в дію додаткових потужностей і їх засвоєння проходить в більш короткі строки. Продуктивність праці значно підвищується.

Однак аналіз стану відтворення основних виробничих фондів у Харківському промисловому вузлі показав, що при обґрунтуванні економічної доцільності розширення підприємств в м. Харкові користуватися тільки цими позитивними факторами не можна.

Дослідження стану дальшого розширення, реконструкції і нового будівництва підприємств в м. Харкові показало ряд істотних недоліків, які приводять до зниження економічної ефективності додаткових капітальних вкладень і діючих основних виробничих фондів.

Для рішення питань про економічну ефективність розширення, реконструкції і технічного переозброєння діючих підприємств слід керуватися не тільки загальноприйнятими положеннями і закономірностями, але й глибоким техніко-економічним обґрунтуванням і соціологічним дослідженням дійсного стану з використанням діючих фондів енергетичних, водних і трудових ресурсів в конкретних умовах. Такий підхід до вирішення конкретних завдань повинен впроваджуватися постійно.

Місто Харків, як відомо, являє собою високорозвинутий промисловий і культурний центр країни і Української республіки.

Значний розвиток в місті промислової і будівельної індустрії, науково-дослідних і проектних організацій, учбових закладів і комунально-побутових підприємств привів до бурхливого його росту і хронічного дефіциту трудових ресурсів. Нестача робочої сили на промислових підприємствах і в будівельній індустрії в 1968 році перевищує 35 тис. чоловік, покрити її за рахунок внутріміських трудових ресурсів неможливо. Таке положення вимагає заводу додаткової робочої сили, що, згідно з прийнятими нормами, приведе до надмірного зростання населення міста приблизно на 140 тис. чоловік, яким потрібно буде додатково тільки однієї жилої площі мінімум 1200 тис. м².

Незважаючи на це, міністерства і відомства СРСР і республіки, знаючи потенціальні можливості харківської промисловості, без глибоких техніко-економічних обґрунтувань додаткових капіталовкладень прагнуть під видом реконструкції до безперервного розширення підприємств із значним збільшенням кількості працюючих.

Прикладом цього може бути розширення підприємств галузі тракторного і сільськогосподарського машинобудування, енергетики і електротехнічної промисловості та інших галузей машиноприладобудування, яке провадилось безперервно, починаючи з 1943 і особливо з 1946 року. Це привело до того, що при загальному зростанні основних виробничих фондів використання їх не покращало, а погіршало, тому що коефіцієнт змінності із-за відсутності робочої сили залишається далеко нижче 2, а використання устаткування всередині змін деколи досягає тільки 60% за часом, тобто внутрізмінний коефіцієнт використання часу складає тільки 0,6.

Аналіз техніко-економічних показників роботи існуючих підприємств і соціологічних умов, які створилися в Харківському промисловому вузлі, показує, що основними умовами підвищення економічної ефективності діючих виробничих фондів і капіталовкладень є: поліпшення планування і економічного стимулювання на основі нової реформи хазяйнування; збільшення фондівіддачі за рахунок підвищення коефіцієнта змінності, коефіцієнта використання внутрізмінного часу ро-

боти устаткування і безперервного піднесення продуктивності праці; технічне переозброєння діючих підприємств без додаткового зростання кількості працюючих; покращення експлуатації діючого устаткування, приладів та інструменту; зміна структури капіталовкладень за рахунок підвищення долі активної частини основних фондів; поліпшення структури працюючих на підприємстві за рахунок зменшення долі робітників, які зайняті на допоміжних процесах; покращення санітарно-гігієнічних і соціологічних умов праці та інше. Підвищення тільки коефіцієнта змінності на 0,1 дозволить збільшити випуск продукції без додаткових капітальних вкладень на 7%. Реконструкція діючих підприємств повинна проводитись в тому випадку, коли ефективність її доказана і викликана економічним і соціальним фактором.

Враховуючи, що даліше розширення харківських підприємств вступає в суперечність з розвитком міста, не сприяє підвищенню ефективності виробництва і обмежується утвореними негативними умовами забезпечення водними і трудовими ресурсами, нами зроблено висновок про економічну недоцільність дальшого нового будівництва і розширення підприємств в м. Харкові.

Підвищення економічної ефективності капітальних вкладень і виробництва в умовах м. Харкова необхідно здійснювати за рахунок модернізації і зміни застарілого устаткування, покращення технології виробництва, ліквідації вузьких місць і реконструкції на базі технічного переозброєння без збільшення пасивної частини основних фондів і кількості працюючих.

Проведення міроприємств по розширенню підприємств і новому будівництву, які викликають збільшення кількості працюючих, повинно обґрунтовуватись техніко-економічними розрахунками їх ефективності з урахуванням визначення обсягу необхідних капіталовкладень не тільки безпосередньо на промислове будівництво, а й на будівництво об'єктів житлово-цивільного, комунально-побутового призначення, освіти, охорони здоров'я і культури, необхідних для обслуговування додаткової чисельності населення міста, яка викликається завозом недостаючої кількості працюючих з урахуванням містоутворюючих норм.

При цьому розрахунковою базою для визначення питомих капітальних вкладень, строку окупності та інших показників економічної ефективності повинні бути загальні капітальні вкладення, які необхідно визначити по формулі

$$K_m = C'_m + C''_m + C'''_m + K_{co} \pm Z_{of} + C'_{jk} + C''_{kb}, \quad (1)$$

де C'_m — обсяг витрат на будівельно-монтажні роботи з урахуванням коефіцієнтів районування будівництва, впливу сейсмічності;

C''_m — обсяг витрат на устаткування при відтворенні виробничих потужностей;

C'''_m — інші витрати, які покриваються за рахунок капітальних вкладень;

K_{co} — капітальні вкладення, які спрямовуються для розвитку сполучених галузей;

Z_{of} — витрати для поповнення зворотних фондів (+), або зменшення їх розміру (—);

C'_{jk} — будівельно-монтажні роботи, устаткування і інші витрати, які спрямовуються на житлово-комунальне будівництво, що пов'язане із збільшенням кількості населення міста за рахунок додаткового числа працюючих на потужностях, які знову вводяться, і які не покриваються

місцевими трудовими ресурсами (розраховується кількість населення з урахуванням діючих містоутворюючих норм і методик);

$C''_{кб}$ — те ж на культурно-побутове будівництво і будівництво об'єктів освіти і охорони здоров'я.

Показники $C'_{жк}$ та $C''_{кб}$ повинні бути також визначені з урахуванням поправочних коефіцієнтів районування будівництва і впливу сейсмічності.

Для окремих підприємств, що реконструюються і витрати яких в цілому по галузі не враховуються в складі загальних капітальних вкладень, показник $K_{со}$ не визначається.

Строк окупності капітальних вкладень при цьому необхідно визначати з урахуванням змін проектної собівартості і строків, протягом яких буде досягнута проектна потужність підприємства, тобто з урахуванням змін використання потужностей по роках.

Нами пропонується визначати строк окупності по формулі

$$T = \frac{K_n}{O_n(\Pi - C)} \cdot q_0, \quad (2)$$

де K_n — загальний обсяг капітальних вкладень;

O_n — обсяг річної продукції підприємств;

Π — оптова ціна одиниці продукції;

C — собівартість одиниці продукції по проекту;

q_0 — коефіцієнт, що враховує зміну проектної собівартості по строках освоєння потужностей і зміну використання потужностей по роках, і визначається по формулі:

$$q_0 = \frac{c_0}{k_0} > 1, \quad (3)$$

де c_0 — середньогалузевий коефіцієнт зміни проектної собівартості по роках освоєння потужності (>1);

k_0 — середньогалузевий коефіцієнт освоєння проектної потужності (<1);

коефіцієнт c_0 визначається по формулі:

$$c_0 = \frac{c_1 + c_2 + \dots + c_n}{n}, \quad (4)$$

де c_1, c_2, c_n — коефіцієнти, що враховують зміни собівартості продукції по роках освоєння потужностей;

n — число років, за які досягається проектна потужність;

Коефіцієнт k_0 визначається по формулі

$$k_0 = \frac{k_1 + k_2 + \dots + k_n}{n}, \quad (5)$$

де k_1, k_2, k_n — коефіцієнти використання потужностей по роках.

Капітальні вкладення, що визначаються при розрахунках показників економічної ефективності відповідно до вказівок «Типової методики визначення економічної ефективності капітальних вкладень і нової техніки в народному господарстві СРСР», для умов Харківського промислового вузла, з його гострим дефіцитом в робочій силі, навіть при ефективному використанні наявних виробничих фондів являються заниженими, що приводить до неправильних висновків про економічну доцільність дальшого розширення будівництва підприємств у м. Харкові.

З М І С Т

	Стор.
В. М. Селіванов. Питання удосконалення матеріального стимулювання на промислових підприємствах	3
Є. Г. Войтухов. Ціни та економічність виробництва	10
А. Б. Кац. Показники матеріального заохочення у внутрізаводському госпрозрахунку за нових умов планування	14
Е. М. Адаменко. Технічний прогрес та ефективність виробництва	21
І. П. Гомозова. Про показники спеціалізації виробництва виливків загальномашинобудівного застосування	32
Д. І. Ковальов. Вибір оптимального варіанта конструювання нової техніки	36
В. В. Гузій. Патентна підготовка науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт	43
Л. О. Буренкова, В. І. Врублевська. Організацію та планування матеріально-технічного постачання — на рівень сучасних вимог промислового виробництва	48
Ю. І. Терехов, В. Л. Козлов. Деякі питання зміцнення і розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства	56
С. О. Гласова. Удосконалення оперативного планування на машинобудівному заводі	66
Г. М. Григоров. Прогресивні методи визначення оптимального розміру партії виготовлення деталей і періодів запуску — випуску її (за матеріалами штампувальної дільниці Харківського велозаводу)	69
В. К. Макеева. Математичне моделювання виробничої програми (на прикладі взуттєвого підприємства)	75
М. П. Лісовий. До питання удосконалення планування праці винахідників і раціоналізаторів на сучасному етапі	80
В. В. Співакова, З. Л. Житницький. Питання організації госпрозрахунку цехів на підприємствах швейної промисловості	86
Ю. Є. Звягінцев, Р. Й. Ціціашвілі. Оперативне планування і основні виробничі фонди	91
О. О. Буренкова. Взаємозв'язок показників ефективності використання основних виробничих фондів	96
А. В. Сивоконь. Зниження собівартості — важливий резерв підвищення рентабельності	101
А. Н. Мірер, В. О. Смірнова. Резерви економії робочого часу на допоміжних роботах	107
М. П. Матряшин. Планування перевезень цукрових буряків	113
Д. Ф. Глізь. Оборотні кошти підприємств і ефективність виробництва	117
Л. М. Катніков. Вплив продуктивності праці на ефективність виробництва	122
В. М. Кошель. Оборотні кошти промислових підприємств і господарський розрахунок	124
М. С. Марченко. Питання удосконалення аналізу періодичних бухгалтерських балансів колгоспу	128
А. П. Прокопенко. Кредитування капіталовкладень та його ефективність	135
В. Н. Симоненко. Кредит і технічний прогрес	139
Є. П. Сичов. Кредит і його роль у розвитку промисловості	143
Г. Є. Данилевич. Трудові ресурси Харківщини та їх використання у харчовій промисловості	147
С. Г. Кравченко. До питання про структуру бюджету часу студентів	154
К. Г. Федоренко. Про економічну ефективність розширення, реконструкції і технічного переозброєння діючих промислових підприємств Харківського промислового вузла	159

